

Att vara i sitt livs form

– En studie om hur en ofrivillig uppsägning blir en vändpunkt i livet

MICHAELA ERICSSON

Att vara i sitt livs form

– En studie om hur en ofrivillig uppsägning blir en vändpunkt i livet

Produktion och utgivning:
Campus Västervik FoU

© Författaren och Campus Västervik
Östersjövägen 8
593 32 Västervik
Telefon: 0490-25 40 90
www.campusvastervik.se

Tryck: Grafiskt Tryck, Oskarshamn 2019
ISBN: 978-91-985421-1-0

Att vara i sitt livs form

– En studie om hur en ofrivillig uppsägning blir en vändpunkt i livet

MICHAELA ERICSSON

Campus Västervik FoU

Den forsknings- och utvecklingsmiljö som finns på Campus Västervik arbetar med att öka kunskapen om, och intresset för forskning och innovation i landsbygdskommunen Västervik, som ligger långt från universitet och högskola. Vi arbetar för att företag och offentlig verksamhet i Västerviks kommun ska vara socialt hållbara, attraktiva arbetsgivare och utvecklas efter de behov som finns i vårt samhälle, med omvärlden som närmaste granne. Vi är samhälleliga innovatörer som arbetar över olika samhällssektorer. Vi bidrar till nyskapande lösningar för individer, verksamheter och det lokala samhället.

Förord

Detta är den andra forskningsrapporten som ges ut av Campus Västervik FoU. Rapporten handlar om vad som händer individer, grupper och kanske till och med ett samhälle när en av ortens stora industrier och tillika arbetsgivare, lägger ner sin verksamhet. Michaela Ericsson som är verksamhetsledare för Campus Västervik FoU har skrivit en intressant rapport. Den är en bearbetning av ett tidigare examensarbete.

Detta är således berättelser om vad som händer människor när ett stort och dominerande företag på en mindre ort läggs ner. Hur upplever de anställda detta och vad innebär det för deras fortsatta liv? De sju berättelser vi får ta del av i denna rapport beskriver på olika sätt människors sätt att tänka och planera när man drabbas av en ofrivillig vändpunkt i form av en oväntad nedläggning av ens arbetsplats. Sju personer, tidigare anställda på Electrolux i Västervik, delger oss läsare sina erfarenheter och genom detta får vi en större förståelse för hur en omvälvande händelse kom att forma deras fortsatta liv. Att läsa denna rapport är säkerligen av stort intresse för människor som bor och verkar i Västervik, trots att nedläggningen skedde för 14 år sedan, men jag tror också att den har ett värde mer generellt. Genom denna studie kan vi få insikter gällande människors förmåga att anpassa sig efter olika situationer och att ”gå vidare”. Vi förstår också att den enskildes specifika situation påverkar hur detta kommer att ske.

I rapporten tas utgångspunkt i teorier kring vändpunkter, livsform och social identitet och dessa beskrivs i början av rapporten likaså den tidigare forskning som varit relevant för studiens fokus. Den senare delen av rapporten är en redovisning och analys av de sju berättelserna. Genom ett flertal citat blir de intervjuades röster tydliggjorda. Rapporten avslutas med en diskussion och funderingar kring fortsatt relevant forskning.

Mars 2019

Lisbeth Eriksson

Docent, Högskolan Väst

Innehåll

INLEDNING	1
Dammsugarfabriken Electrolux	2
SYFTE, FRÅGESTÄLLNINGAR OCH CENTRALA BEGREPP	3
Studiens syfte och frågeställningar	3
TEORETISK REFERENSRAM OCH FORSKNINGSÖVERSIKT	4
Livsform	4
Människans arbete	5
Vändpunktsprocesser – uppbrott och förändring	6
De första tvivlen – Innan nedlägningsbeskedet kommer	7
Sökande efter alternativ – Söka andra jobb eller börja studera?	7
Vändpunkter – Nedlägningsbeskedet är inte längre främmande.....	7
Bygga nytt – Uppsagd, och nu då?	8
Vardagsliv och social identitet	9
Sammanfattning av teoretisk referensram	10
Forskningsöversikt	10
Förändrade livsformers påverkan på vardagslivet.....	11
När livet tar ny vändning	11
Reaktioner på ett nedlägningsbesked och strategier för att hantera en uppsägning	13
METOD	14
Studiens genomförande	14
Bearbetning och analys	15
Analytiska ingångar	16
Etiska och praktiska frågor under genomförandet	18
RESULTAT OCH ANALYS	19

Livsformberättelser	19
I. Allan	19
II. Lotta	21
III. Lena	22
IV. Rolf och Sabina	24
V. Lars och Ulla	25
Handlingsstrategier för att hantera vändpunktsituationen	26
I. Hur gemensamma livsvillkor format livsformen	27
II. Utvecklandet av strategier för att hantera situationen efter nedläggningsbeskedet	30
III. Reflektion och analys kring handlingsstrategier	32
Vändpunktprocessens påverkan på livsformen	33
I. Före den kritiska händelsen	34
II. Under den kritiska händelsen	35
III. Efter den kritiska händelsen	36
IV. Reflektion och analys kring vändpunktens påverkan på livsformen	38
Slutsatser	40
DISKUSSION	42
Diskussion kring syftets uppfyllande	42
Studiens betydelse i en samhällskontext	42
Förslag på vidare studier	43
REFERENSER	44
BILAGOR	47
Bilaga 1, Informationsbrev	47
Bilaga 2, Intervjuguide	49

Inledning

Den här studien handlar om personer som under en stor del av sitt yrkesverksamma liv arbetade på dammsugarfabriken Electrolux i Västervik, och som plötsligt ställdes inför en ofrivillig vändpunkt, fabriken skulle läggas ned och flyttas till Ungern. Upprinnelsen till mitt intresse för denna studie började mer eller mindre omedvetet redan när jag flyttade till Västervik 2007 för att påbörja mina högskolestudier. Jag visste då inte mycket om staden, men jag visste att det var mycket diskussioner om den nu nedlagda dammsugarfabriken, Electrolux. När jag flyttade till Västervik bosatte jag mig cirka 200 meter från det industriområde där Electrolux en gång låg, i en stadsdel som jag nu i efterhand förstått byggdes upp för de anställda på Electrolux. När jag började studera var en studiekamrat till mig en före detta anställd på Electrolux som börjat studera då hon efter nedläggningen saknade arbetsmöjligheter som hon trivdes med. På de arbeten jag haft har det också arbetat före detta Electrolux-anställda. "Luxarna" verkade finnas överallt och alla hade något att berätta om Electrolux och hur de själva blivit påverkade av nedläggningen. Detta fångade mitt intresse och fick mig att undra hur många som påverkades av nedläggningen, vad gör de idag och har någon lyssnat på deras berättelser? Detta intresse gjorde att jag i inledningsskedet av detta uppsatsskrivande började leta information om Electrolux och upptäckte snart att det inte finns så mycket skrivet om nedläggningen och dess konsekvenser för de anställda.

Det finns alltid händelser i livet som påverkar en människa, det kan vara både positiva och negativa händelser som direkt eller indirekt påverkar livet. Det finns också händelser som kan vara oförutsedda och som när de inträffar känns som fullständigt överkliga, som ett nedläggningsbesked på den egna arbetsplatsen. Allmänna samhällsförändringar ger inte bara förändringar i samhället utan det ger även förändrade livsvillkor för den enskilda individen. Förändringar i samhället bygger ofta på modernisering och utifrån organisationsprinciper specialisering och rationalitet (effektivisering) (Bäck-Wiklund & Lindfors 1990). Nedläggningen av Electrolux gav konsekvenser på olika sätt och på olika nivåer, inte minst för näringslivet och Västervik som stad och kommun, men framförallt för den enskilda individen. När en individ av en eller annan anledning blir arbetslös innebär detta förändringar, dels i och med en förändrad inkomst men även genom avsaknad av kollegor, rutiner och en naturlig mötesplats för individen. Även på samhällsnivå innebär arbetslöshet en förändring i och med förlust av den arbetskraft som bidrar till den samhälleliga välfärden. När en individ blir arbetslös måste samhället kunna bistå med stöd för att den enskilde åter ska komma ut i arbete, på så sätt är arbete en *rättighet*. Ett övergripande samhällsmål är också *arbetslinjen*, vilket innebär att människor i största möjliga utsträckning ska vara självförsörjande. På så sätt kan utanförskap motarbetas och ekonomiska kostnader undvikas, på ett sätt som gör arbete till en *skyldighet* (Piippola 2010). Att bli uppsagd eller arbetslös innebär för de flesta ett hot mot såväl identitet och självkänsla liksom gemenskap med andra. Att inte ha ett arbete att gå till kan leda till rollkonflikter eftersom rollen i vardagen och i hemmet påverkas av att inte regelbundet ha en daglig sysselsättning (Rantakeisu 2002). Många betraktar arbetet som

ett medel att få en inkomst, av andra upplevs målet med arbetet som ett mål i sig, det ger livet mening, status och identitet. Hur man sedan reagerar på att förlora jobbet beror troligen på vilken inställning man har till arbetet. Det påverkar nog alla, men om förlusten av arbete även innebär att livet tappar mening och att identiteten försvagas blir påfrestningen extra stor att hantera (Rantakeisu 2002). Den sociala världen följer inte några naturlagar utan förändras kontinuerligt, det betyder att grundläggande antaganden från igår inte är giltiga idag (Grenness 2005). Det var just detta som hände på Electrolux i Västervik. Individerna blev uppsagda och samhället förlorade arbetstillfällena och arbetskraft i en tid med stora konjunktursvängningar. Avgörande omständigheter och problematiska upplevelser är situationer som individen själv måste konfrontera och uppleva. Detta kan också vara en vändpunkt i livet som påverkar människans hela livssituation.

Dammsugarfabriken Electrolux

Den första oktober 1948 invigdes fabriken i Västervik med 265 personer anställda. År 1957 hade personalstyrkan ökat till 400 anställda, och cirka trettio år senare, 1988 hade Electrolux över 1800 anställda i Västerviks kommun. Att fira fabriken jubileum genom åren har varit självklart för både ledning och personal, sammanhållning och lojalitet har alltid varit den givna företagskulturen. Fabriken har haft egna julfester med lucia, idrottstävlingar och kräftskivor, men långt in på 1960- och 1970-tal var klasskillnaderna uppenbara och självklara, tjänstemän och arbetare firade var för sig.

År 2000 skedde stora förändringar i fabriken, produktionen expanderade och nya högre produktionsmål sattes. Men även åtstramning, då 93 personer varslades om uppsägning. Den 12 februari 2004 kom beskedet; nedläggning – och dammsugartillverkningen flyttas till Ungern. Det fanns då 518 personer som var anställda vid fabriken Electrolux i Västervik, och därmed kommunens största privata arbetsgivare. De allra flesta blev uppsagda, och bara ett fåtal fick fortsatt anställning inom koncernen. Uppskattningsvis förlorade mellan 1000 och 1500 personer jobbet efter nedläggningen, där den största delen var underleverantörer (VT 2005b).

Efter nedläggningsbeskedet i februari 2004 lovade dåvarande statsministern sitt stöd till Västervik och kommunledningen arbetade på en handlingsplan och åtgärdsplaner. Kommunalrådet lovade att få fram 200 nya jobb i Västervik. Arbetsförmedlingen installerade sig på fabriken. I maj sjönk produktionen kraftigt och i vissa arbetslag fungerade inte arbetet alls. Fabriksledningen hotade med att dokumentera namnen på de som arbetsvägrade om inte produktionen tog fart igen. I november träffade kommunledningen statsministern för att diskutera läget och framtiden för de varslade, men statsministern kunde inte ge några löften om nya jobb eller pengar till Västervik. I februari 2005 anställdes en person för att stödja och hjälpa de anställda till andra jobb och sysselsättningar. Den 31 mars 2005 upphör verksamheten vid Electrolux fabrik i Västervik (VT 2005c).

Syfte, frågeställningar och centrala begrepp

Studiens syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka hur en ofrivillig uppsägning påverkar vardagslivet och identiteten för den enskilda individen. Vidare är syftet att se hur händelser av det här slaget kan förstås med utgångspunkt i begreppet vändpunkt.

Att ställas inför en ofrivillig vändpunkt efter ett nedlägningsbesked, bli uppsagd och sedan bygga upp en ny livsform, är faktorer som förenar de personer som medverkat i denna studie. Studien visar på så sätt individen i relation till sitt sammanhang och sin vardag, samt utifrån vilka strategier som individen använder för att hantera händelser som kräver omorientering av livet. De övergripande frågeställningarna som studien söker svar på är:

- Vad händer när människor ställs inför en uppsägning, en ofrivillig förändring av sin livssituation?
- Vilka strategier utvecklas för att hantera situationen?

Teoretisk referensram och forskningsöversikt

Detta kapitel presenterar de betraktelsesätt och teorier som ligger till grund för studien. Jag redogör alltså för hur begreppen livsform, vändpunkt, vardagsliv och social identitet är kopplade till varandra sett utifrån en teoretisk referensram. Kapitlet avslutas med en forskningsöversikt.

Livsform

Människors vardagsliv uppvisar en mångfald av skilda villkor, handlingar, tankesätt och värderingar. Är vardagsliv tillfälliga eller finns det bestämda mönster, och vad påverkar i sådana fall dessa mönster? Livsform som teoretiskt begrepp för analys och strukturering av olika sätt att leva har kommit att inta en framskjuten plats inom forskning som berör vardagslivets organisering. En livsform är enligt Jacobsen (1999) ”det vardagliga socialt strukturerade realiserandet av människors arbets- och kärlekskraft”. I praktiken äger bestämda sociala processer alltid rum i växelverkan med andra människor och förloppen varierar från situation till situation. Men när sociosexuella produktionsprocesser interagerar med de ekonomiska, ger dessa processer i kraft av att vara grundläggande och samhällsenligt nödvändiga upphov till en speciell kausal struktur (orsakssamband) i människans vardagsliv, nämligen en livsform. Varje livsform baserar sig alltså på sammanflödet av en position i ett ekonomiskt produktionssätt, en *arbetsform*, och en position i ett sociosexuellt produktionssätt, en *kärleksform*. I sin egenskap av att organisera de två sociala processer – arbete och kärlek – utgör detta sammanflöde i ordets egentliga mening en *livsform* (Jacobsen 1999). Jacobsen presenterar fem stycken olika livsformer som grundar sig i den danska forskaren Thomas Højrup's livsformsanalyser. I denna studie återkommer jag till två av dessa som jag kan se som återkommande i informanternas livsberättelser, nämligen arbetarlivsformen och karriärlivsform. *Arbetarlivsformen* ses som det traditionella lönearbetets arbetsform och innebär att arbete är såld tid, tid som arbetsgivaren disponerar över, där man endast bestämmer över den övriga tiden. Arbetets sfär bildar livets medel, det medel som är nödvändigt för att en individ ska uppnå egna mål, mål som ligger i fritiden, arbete ger fritid. Arbetets tid har karaktären av plikt och den har sin grund i yttre behov. Fritiden bildar den sfär i vilken man kan tillfredställa sina egna inre behov. *Karriärlivsformen* innebär en relativt stor kontrast till arbetarlivsformens tanke om att arbete ger fritid. I karriärlivsformen har arbete och fritid ingen tydlig uppdelning mellan sig. Fritiden är inte en specifik tid, utan en del av den utgör särskilda möjligheter att utvecklas ytterligare i arbetet; det kan ske genom studier som ger kvalifikationer för exempelvis högre poster inom arbetet (Jacobsen 1999). Livsformsbegreppet är inte utvecklade för att klassificera konkreta människor eller fenomen (Jacobsen 1999) och används i denna studie för att kunna beskriva människor.

Det intressanta med att studera livsformer är att se hur människor med gemensamma livsvillkor formar skilda livsformer eller hur människor utifrån olika villkor formar likartade livsformer. I grunden finns intresset att analysera det komplicerade samspelet mellan subjektet

och struktur i forlandet av vardagens praxis, hur den institutionaliseras och reproduceras. Utifrån det mänskliga arbetet och dess materiella förutsättningar för hur vardagen formas, ges livsformens innehåll en beskrivning av människans levnadsvillkor och ideal. Jag har i denna studie betraktat livsform som ett tankeverktyg för att beskriva hur en samhällelig förändring (en fabriksnedläggelse) påverkar individen och dennes sociala identitet och vardag (Bäck-Wiklund & Lindfors 1990).

Individens livsform bygger på dennes egen utsaga om arbete, hem och familj, ekonomi, boende, socialt nätverk, föreningsliv och politiska resurser. Olikheter i det som vi betraktar som villkor skapar också förutsättningar för skilda problemlösningar. Livsform som begrepp ger bland annat svar på hur människor i sitt vardagsliv skapar sammanhang mellan olika arenor som arbete, fritid och familjeliv (Bäck-Wiklund & Lindfors 1990).

Människans arbete

Människans arbete är en viktig del i livsformsbegreppet, och just betydelsen av förlusten av arbete står i fokus i denna studie. Det finns mycket empiri men knapphändig teori gällande arbetslöshetens konsekvenser (Rantakeisu 2002). Enligt Rantakeisu är den mest refererade teorin om socialpsykologiska konsekvenser av arbetslöshet Jahodas *funktionella deprivationsteori*. Allt sedan 1930-talet då Jahoda genomförde Marienhalstudien har hon drivit tesen att: arbetslöshet ställer till stora problem då den bör betraktas i ljuset av den betydelse som arbetet som social institution har för människan och i detta perspektiv framstår arbetslösheten som deprivation. Jahodas (1982) deprivationsteori visar arbetslöshetens psykologiska effekter och hennes teori utgår från arbete för att förklara effekterna av arbetslöshet. Jahoda menar att förutom lönearbetets uppenbara manifesterade funktion, lönen, så finns det fem viktiga latent funktioner förknippade med lönearbetet. Dessa utgörs av *tidsstruktur* (struktur åt vår vakna tid), *sociala kontakter* (erfarenheter och kontakter med människor utanför den egna familjen), *kollektiva mål* (mål och avsikter förankrade i ett kollektiv), *social status* och *identitet och regelbunden aktivitet*. Om en arbetslös person inte lyckas med att ersätta arbetets latent funktioner så är sannolikheten stor att personens psykiska välbefinnande och socialpsykologiska behov kommer att påverkas negativt. Jahodas teori gör anspråk på att förklara varför vi vill arbeta och varför arbete är psykologiskt viktigt även om arbetsförhållandena är dåliga (Jahoda 1982). Jahoda får en del kritik för sin teori av andra forskare, kritikerna menar att Jahoda negligerar arbetets innehåll och romantiserar lönearbetet, de kritiserar även att hon endast har utgått från medelklassen, inte tagit hänsyn till upplevelsen av arbetet och missat att mer specifikt förklara vilken tidsstruktur hon menar är viktig. Kritiken bygger även på att stora grupper har ett slitsamt och till och med ett förtryckande arbete (Rantakeisu 2002). Trots viss kritik som riktas mot Jahoda så använder jag mig av hennes deprivationsteori för att fånga in informanternas livsform då jag anser att de latent funktionerna som Jahoda presenterar väl stämmer in med det som utgör en persons vardagsliv, livsvillkor och sociala identitet och hur dessa påverkas vid en ofrivillig vändpunkt.

Jahodas (1982) teori kan tolkas som att de arbetslösa förutsätts vara passiva aktörer. I motsats till ovan nämnda teorier så menar Bolinder (2006) att människan till sin natur snarare är aktiv än passiv. I sin doktorsavhandling kommer Bolinder fram till att när chocken över att bli arbetslös har lagt sig så får individen perspektiv på det inträffade och övergår mer och mer till en optimistisk fas. Individen söker då aktivt arbete och har förväntningar om att hitta ett arbete. Om detta inte ger resultat kan fasen komma att ändras och individen kommer då in i en fas av pessimism. För att skydda sig mot denna påfrestning kan individen successivt anpassa sig till tillståndet av arbetslöshet. Utifrån perspektivet att arbetslöshet är en livshändelse som reducerar stabiliteten i individers tillvaro antas strategier för att hantera arbetslöshet spegla individers försök att återfå stabiliteten i tillvaron. Bolinder lyfter fram två handlingsstrategier vid arbetslöshet, utifrån dessa strategier väljer individen sökaktivitet utifrån upplevelsen av möjligheter att få ett jobb: *Aktiveringsstrategier* – förekommer bland dem som har lediga arbeten att konkurrera om och *anpassningsstrategier* – förekommer bland dem som inte har jobb att konkurrera om (Bolinder 2006).

Vändpunktsprocesser – uppbrott och förändring

En vändpunkt är enligt Nationalencyklopedin (NE 2014) ett ”tillfälle då något hastigt och kraftigt förändras”. Enligt Denzin (1989a) beskrivs vändpunkter eller *epifanier* som avgörande omständigheter eller problematiska upplevelser. Dessa vändpunkter skapar en omorientering i personens liv och gör att en individ kan dela in sitt liv i ett ”före” och ”efter”. Epifanier inträffar ofta i problematiska interaktioner och situationer där individen själv måste konfrontera och hantera vändpunkten. Jag har under hela studiens genomförande haft Denzins (1989a) definition av vändpunkt nära till hands för att problematisera kring den ofrivilliga vändpunkt som arbetarna på Electrolux ställdes inför, i och med nedläggning och uppsägning.

Epifanier förekommer i större historiska, institutionella och kulturella arenor som omringar individens liv. Enligt Denzin (1989b) är livet skapat av nyckelvändpunkter eller händelser. Dessa händelser lämnar permanenta spår. Effekterna av en vändpunkt kan både vara positiva och negativa, vilket är något jag har sett båda utfallen av i min empiri. En vändpunkt leder inte per automatik till det ena eller andra utfallet, utan måste ställas i relation till utgångsläget som individen hade när denne hamnade i den situation som förorsakade vändpunkten.

Fuchs Ebaugh (1997) beskriver uppbrott och förändring som en process och har utvecklat en allmän teori om rollutträden och rollförändringar. Hon tar fasta på förändringens egenskaper oavsett mellan vilka roller man rör sig kring vid en vändpunkt. Tankegångarna bygger på att uppbrott och förändring är en process, med vissa urskiljbara faser som är starkt knutna till de sociala sammanhangens betydelse för identitetsutveckling. Det sociala sammanhanget, samspelet med andra, inspirerar och påverkar förändringskraften. Människor skapar själva, mer eller mindre medvetet, ohållbara situationer, vändpunkter som plattformar till rollförändringar. Fuchs Ebaugh beskriver rollförändringar och rollutträden som sociala processer

med fyra urskiljbara faser vid frivilliga vändpunkter. Nedan presenteras dessa och hur jag använder dem i studien.

De första tvivlen - Innan nedlägningsbeskedet kommer

Denna första fas kopplar jag till hur informanterna i denna studie upplevde sin livssituation, vardag och sociala identitet innan nedlägningsbeskedet kom. En oreflekterad känsla av otillfredsställelse och vantrivsel växer fram i denna fas. Tvivel skapar tankar om huruvida det är aktuellt eller inte att stanna kvar i sin befintliga livsroll som inte längre uppfyller grundläggande behov och inte heller motsvarar den bild av tillvaron man förväntat sig. Känslan som har infunnit sig kan ha utlösts av olika saker, exempelvis förändringar i arbetssituationen, besvikelser och förändringar i relationen, utbrändhet eller andra utlösande händelser (Fuchs Ebaugh 1997). För några av informanterna infann sig denna fas innan nedlägningsbeskedet kom.

Sökande efter alternativ - Söka andra jobb eller börja studera?

Denna fas kopplar jag till hur informanterna i denna studie upplevde nedlägningsbeskedet och hur tankarna började söka sig till nya sysselsättningsalternativ. Fördelar vägs mot nackdelar och jämförelser görs mellan flera möjliga alternativ, är det dags att söka sig vidare inom samma arbetsområden eller är detta en vändpunkt att ta till vara på för att göra något nytt? Individerna söker goda skäl och bekräftelse från andra att söka sig vidare, omgivningens reaktioner och uppmuntran är mycket betydelsefulla i denna fas, på samma sätt som kritiska kommentarer kan försena eller eventuellt avbryta vändpunktsprocessen. De diffusa alternativen klarnar efter hand och tar formen av mer medvetna planer. Identifieringen med en alternativ grupp som individen vill tillhöra förbereds och ett sätt kan vara att i handling och i fantasin pröva nya roller. Tvivlen måste prövas på något sätt. Denna fas kan pågå från några veckor till flera år (Fuchs Ebaugh 1997).

Vändpunkter - Nedlägningsbeskedet är inte längre främmande

Så kommer då nedläggningen och det är dags att avsluta den sista arbetsdagen för de anställda på Electrolux. Fuchs Ebaugh (1997) menar att i och med en vändpunkt så bestämmer sig individen definitivt för att bryta, detta beslut följs sedan av en åtgärd som en slags markering på att hon menar allvar. En vändpunkt kan också fungera som hållpunkter då personen stannar upp och väljer en ny riktning i livet. Då informanterna i min studie ställdes inför en ofrivillig vändpunkt går det ej att prata i termer av att de bestämt sig för att ”bryta” en livssituation utan här väljer jag att se vändpunkten som en hållpunkt för att individen ska hitta en ny riktning.

Fuchs Ebaugh (1997) beskriver fem huvudvarianter av vändpunkter:

1. *Utmärkande händelser* som leder till att uppbrottsförloppet ställs på sin spets och indi-

viden bestämmer sig i ett slag för en förändring. Det kan vara specifika händelser som är betydelsefulla i sig, såsom dödsfall, våldshändelse, otrohet av en partner. Det kan även vara en obetydlig händelse som har en stor symbolisk betydelse för individen, ett slags uppvaknande.

2. En kanske *inte särskilt ovanlig händelse* som gör att individen inte står ut längre. Han/hon brister efter en lång rad av negativa händelser – i dagligt tal ”droppen som fick bägaren att rinna över” – och inser att en radikal förändring är nödvändig.
3. *Tidsrelaterade faktorer*: En känsla av att man för alltid kommer att vara kvar i sin problematik om inte ett uppbrott sker. Ett exempel är när man länge funderat på att byta arbete och inser att man måste göra det snart innan man blir oattraktiv på arbetsmarknaden.
4. *Ursäkter* kallas de situationer eller händelser som gör att man för sig själv eller i omgivningens ögon kan legitimera en brytning, exempelvis vacklande hälsa eller en omorganisation. Man slipper ta ansvar för att lämna sin roll och kan hänvisa till någon annan eller till omständigheterna.
5. *Antingen/eller-situationer* där ett avgörande beslut kan bli en fråga om att rädda livet eller sin psykiska och fysiska hälsa.

Bygga nytt - Uppsagd, och nu då?

I denna fas väljer individen att förändra sitt liv och skapar en ny identitet. Även denna förändring genomförs i olika faser (Fuchs Ebaugh 1997). I den första fasen, *presentation av sig själv*, sänder individen ut signaler till omgivning att något har hänt. Han/hon pratar och klär sig annorlunda, vilket kan vara problematiskt för individen om han/hon inte har kännedom om de nya koderna. Sedan får individen *bekräftelse och stöd* av viktiga närstående personer, vilket handlar om att bli accepterad i sin nya roll (det finns risk att hamna i ett vakuum om bemötandet från omgivningen är undvikande och osäkert). Det är lättare att få stöd när en individ går från en stigmatiserad roll än från en socialt etablerad roll. Hur öppen kan man vara med sin bakgrund i en ny miljö? Den tredje fasen handlar om *hantering av intima relationer*. Den fjärde fasen handlar om *byte av vänskapliga relationer* och sker nästan ofrånkomligt både under och efter vändpunkten från sin tidigare miljö. Fas nummer fem handlar om *förhållningssätt till sin gamla miljö*, individen har delat en roll och identitet med många som är kvar i samma roll och kommer även att dela den nuvarande situationen med andra som också har lämnat denna roll bakom sig. Den sjätte och sista fasen handlar om *hanteringen av resterna från sin gamla roll*, vilket kan vara svårt eftersom en händelse eller situation kan vara förknippat med starka känslor från sin gamla identitet. Den processen kan förekomma under lång tid efter vändpunkten, variera mellan olika personer och kan exempelvis dyka upp i form av drömmar. Denna fas är den som fokus mest har legat på i denna studie. Jag har använt mig av den för att ta reda på vad som hände efter att fabriken lagt ner och stängt igen.

Vardagsliv och social identitet

Vardag och vardagsliv innebär att göra vardagliga saker, situationer som är välkända eller välbekanta för de flesta. Detta är handlingar eller aktiviteter som går på rutin och som inte kräver vidare funderingar på hur de ska genomföras, vi bara gör det, så som att gå och slänga soporna, diska, gå och handla, röka en ask cigaretter om dagen eller att äta hamburgare till lunch varje dag. Vardag innebär för många att vakna vid samma tid varje vardag i veckan, göra sig i ordning och äta frukost för att sedan bege sig till arbetet. När arbetsdagen sedan är slut väntar eventuellt inhandlade av mat, planering av kvällens middag och skjutsande av barn till olika fritidsaktiviteter. Det är helt enkelt handlingar och aktiviteter som går på rutin, och när man är mitt uppe i dem tror man inte att något kan förändras. Vardagslivet är därigenom ritualiserade handlingar eller aktiviteter och kan inte genomföras hur som helst, det finns korrekta och därmed också inkorrekta sätt att agera på. Det finns således vissa förväntningar på hur vardagslivet ska te sig (Asplund 1987). Gemensamt för många av vardagens sysslor är att de görs på rutin och inte omedelbart är tillgängliga för reflektion. Vardagen kan vara så välbekant och självklar att den undandrar sig vår uppmärksamhet, för att få syn på vardagen behöver den göras främmande (Ahrne 1981).

”Vardagsverkligheten utgör de omständigheter under vilka individen tillfredställer sina dagliga behov av mat, vila, kärlek och utför sitt arbete”
– Ahrne (1981, s. 129)

Människan är ett socialt väsen vilket gör att mänsklig utveckling inte är möjlig utan interaktion med andra människor. Vi vet att vi iakttar andra, vi vet också att andra iakttar oss. Vi reflekterar över hur andra människor reagerar på våra handlingar och på så sätt kommer vi fram till vem vi är, detta förklaras genom identitetsbildning. Grunden för uppkomsten av social identitet är när en person iaktas utifrån av andra människor, med vilka han/hon har betydelsefulla men inte nära relationer. Identitetsbildningen sker genom omedelbara kännetecken så som kön, ålder, språk, kläder och utseende. Den sociala identiteten karaktäriserar personens sociala position eller status. Utvecklandet av social identitet kräver en arena att vistas i tillsammans med andra, vilket visar hur viktigt arbetet är som social arena för utvecklandet av social identitet, där kan individen iaktas av andra, med vilka han/hon har betydelsefulla men inte nära relationer (Jenkins 2008).

I det moderna samhället är livschanserna och identitetsbildningen nära knutna till möjligheterna för erkännande. Taylor (1994) menar att när legitimt sökande efter identitet avvissas, hårdnar kampen för erkännande. Erkännande är en ytterst viktig faktor för att individen ska utveckla sin identitet. De sociala arenorna är begränsade och många får sitt behov av erkännande och bekräftelse i arbetet, varför arbetet också ofta upplevs som ett mål i sig. Det måste alltså finnas en arena i den sociala sfären för möjlighet till erkännande och därigenom till social identitet. Enligt Jenkins (2008) har arbetslösa människor ofta ett begränsat socialt nätverk samt ett begränsat antal arenor att vistas på vilket resulterar i att de sällan deltar i samhället, interagerar med andra människor eller har möjlighet till att skapa relationer

i dialog med andra. Detta i sig leder till att de får mer begränsade möjligheter att iaktta andra och låta sig iakttas i, vilket också påverkar hur de ser på sig själva, hur de ser på andra och hur andra ser på dem.

Sammanfattning av teoretisk referensram

För att tydliggöra de betraktelsesätt, teorier och centrala begrepp som ligger till grund för studien har jag sammanfattat hur dessa kommer att återkopplas i resultat- och analysdelen:

- Del I - analysen bygger i huvudsak på Jakobsens (1993, 1999) beskrivning av livsformerna arbetarlivsform och karriärlivsform.
- Del II - analysen bygger i huvudsak på Jahodas (1982) funktionella deprivationsteori och Bolinders aktiverings- och anpassningsstrategier.
- Del III - analysen bygger i huvudsak på Fuchs Ebaugh (1997) teori om uppbrott och förändring som en process (innan, under och efter en vändpunkt) där två av hennes huvudvarianter av vändpunkter återfinns (tidsrelaterade faktorer och orsaker).

Jag har med inspiration av Fuchs Ebaugh anpassat grundtankar om exitprocesser till den aktuella urvalsgruppen i min studie. Rantakeisu (2002) och Jahoda (1982) framför samma tankar om att arbete inte enbart bidrar till försörjning utan även till en social dimension som genom arbetskamrater, gemenskap, humor och småprat skapar rytm och struktur i vardagen. Avsaknad av arbete leder då, utöver förlorad inkomst, automatiskt till svårigheter med att aktivera sig om dagarna, samt möjlighet till bekräftelse av andra och delaktighet i en social gemenskap. Den enskildes identitet kräver kontinuerlig bekräftelse. Individer försöker genom strategier och livsplaner att skapa en stabil och pålitlig identitet. Om en betydande störning inträffar i individens liv, exempelvis en arbetsförlust, kan det hota människans hela identitet och livsform.

Det finns anledning att vara kritisk till olika fasmodeller. Människor är olika och följer sällan i förväg uppbyggda faser och förväntningar på hur de ska bete sig. Jag ser därför flexibelt på Fuchs Ebaughs vändpunktsmodell för uppbrott och förändring, men ser det ändå rimligt att utnyttja strukturen som en grundmodell för förändringsprocesser. Processtänkande ger också ett flexibelt och ödmjukt tankesätt inför det man inte kan förutsäga eller begripa i allt som händer människor över tid.

Forskningsöversikt

Tidigare forskning gällande vändpunkter och livsform som jag anser har betydelse för min studie belyser frivilliga vändpunkter och främst livsform kopplat till samhällsförändring. Tidigare forskning om fabriksnedläggelse som jag har tagit del av har mest belyst struktur- omvandlingar av samhället och det sociala samspelet mellan olika aktörer, så som företag, fackorganisationer, kommun och stat. Detta tyder på en kunskapsbrist vad avser de upp-

sagdas upplevelser av fabriksnedläggelser och dess konsekvenser. En anledning till att det inte finns så mycket ny forskning kring detta kan bero på att fokus kring fabriksnedläggelse under de senaste decennierna har handlat om konsekvenser för det omgivande samhället och effekterna av de regional- och arbetsmarknadspolitiska åtgärderna samt införandet av arbetsrättslagstiftning, modeller för paketlösningar och övergångsorganisationer och inte om de uppsagdas upplevelser menar Ahlstrand (2006). Enligt Ahlstrand är det mellan 40 och 60 år sedan som forskningsfokus vid fabriksnedläggelse fokuserade på effekter de anställda fick av nedläggningen, se exempelvis Hansson 1976, Ardelius 1979.

Förändrade livsformers påverkan på vardagslivet

Bäck-Wiklund har tillsammans med Lindfors (1990) genomfört en lokal samhällsstudie under 1970-talet som de drygt 20 år senare arbetade vidare med. I deras studie "Landsbygd, livsform och samhällsförändring" skildras en lokal förändringsprocess när ortens största industri lägger ned, samtidigt som den visar på ett Sverige i omvandling, främst kopplat till arbetsmarknaden. Studien genomfördes relativt långt efter att fabriken lades ned, den beskriver en fabriksnedläggelse, en förändringsprocess kopplat både till den lokala arbetsmarknaden men också kopplat till människornas förändrade livsformer. Studien visar att förändrade villkor ger förändrade livsformer bland annat genom att visa på hur ett pars livsform byggdes upp på deras olika könsroller kopplat till vilket arbete de hade. Det byggde på mannens lönearbete på en industri, kvinnans arbete inom vården och traditionella könsroller i hemmet. När mannen blev arbetslös och kvinnan istället fick arbete inom industrin ändrades deras livsformer på ett avgörande sätt. Vidare visar studien hur livsformer skapas genom arbetet som i sin tur ger ekonomiska resurser och fritid. Studien visar också att livsformen påverkas av hur man bor, hus/lägenhet, om man har barn eller inte, att bo på landet eller i staden. Livsformen handlar om hur människors liv hänger samman eller inte, kopplat till historien, framtiden, aspirationer och drömmar. Detta är frågor och variabler som legat till grund under min empiriinsamling kopplat till livsform och vardag.

När livet tar ny vändning

Mycket av den tidigare forskning som har gjorts kring vändpunkter behandlar ämnen som missbruk och kriminalitet. Där själva vändpunktsprocessen handlar om människor som levt i missbruk och kriminalitet och som själva bestämmer sig för att bryta med detta liv. Detta är frivilliga vändpunkter, från ett kanske ofrivilligt liv. En av dessa forskarrapporter är Hedins (2006) rapport "Exitprocesser och empowerment. En studie av sociala arbetskooperativ inom Vägen ut-projektet". Studien visar att goda förutsättningar för att bryta den kriminella livsstilen handlar om att bryta ett eventuellt utanförskap, upprätta ett självförtroende och att växa genom delaktighet och ansvar. Detta är goda förutsättningar som även kan gälla för ofrivilliga vändpunktsprocesser eftersom konkreta resurser som sysselsättning/arbete, boende och försörjning är av allra största vikt för en lyckad förändring/vändpunktsprocess

(Hedin 2006). Tiden före vändpunkten beskriver Hedin som präglad av sårbarhet, ambivalens och osäkerhet där det kan uppkomma starka tvivel på det tagna valet, vilket inte heller skiljer sig från en ofrivillig vändpunkt. Att avstå från förändringen, att ej fullfölja vändpunktsprocessen, handlar i slutändan enligt studien om rädsla för att vara utanför och annorlunda i den värld man inte känner till.

Ahlberg (2008) har skrivit en avhandling om skilsmässor sett ur de vuxna skilsmässobarnens perspektiv på sina familjer. I familjer efter en skilsmässa måste det beslutas om en rad frågor som rör vardagslivet, så som boende, ekonomi, inköp, tider och fritidsaktiviteter, samma vardagsliv som alltid måste hanteras vare sig man befinner sig innan, under eller efter en vändpunkt. Vid en skilsmässa tar ett kärleksförhållande slut, nya organiseringar av familjelivet måste förhandlas fram och upprättas, de sociala relationerna omskapas och helt nya sociala relationer byggs upp. Detta kärleksförhållande är inte helt olikt det förhållande en person har med sitt arbete, och skulle därför kunna jämföras med en anställning som leder till en uppsägning. Kärleken/arbetsuppgifterna tar slut och relationen/arbetet kan ej finnas kvar. En rapport som behandlar ämnet vändpunkter och vändpunktsprocesser är Berglunds (2007) ”Vändpunkter och förändringsprocesser – en treårig uppföljning av ungdomar från YAR-projektet i Borlänge.” Denna uppföljning har avsikten att närma sig de subjektiva inslagen i ungdomars livs- och förändringsprocesser. Berglund (2007) menar att vändpunkter eller snarare berättelser om vändpunkter ger betydelse för den som berättar. Valet av berättelseinnehåll struktureras av mer eller mindre medvetet planerad regi. De komplicerade långsiktiga förändringsprocesserna ges en meningsfull ordning som betyder något för identitetskänslan. Vändpunktberättelser är ett sätt för individer att framhäva sitt eget inflytande över viktiga skeenden och logiskt ge ett meningsinnehåll i livsberättelser. Vi konstruerar i viss mån en självuppfyllande profetia, en egen regi åt det vi kallar personlighet, inställning, värderingar, ambition, livsstil och identitet. Den enskilde lägger, genom att betona det som har förändrats, regi åt sig själv och den roll man vill spela i sitt eget liv. I den bemärkelsen blir vändpunkter personliga berättelser med stor betydelse för nuet och med stark bäring mot hur man i framtiden vill gestalta sitt framtida liv. Dessa tre ovanstående studier håller alltså fokus på frivilliga vändpunktsprocesser men jag använder dem i min studie om ofrivilliga vändpunkter för att påvisa att individens känslor och rädslor i stort sett är de samma i båda fallen samt att rädslan för det man inte vet om framtiden är återkommande. Alla dessa studier om vändpunktsprocesser visar hur både vardagsliv, livsform och identitet påverkas och utvecklas efter en vändpunkt.

En annan studie som är värd att lyfta fram kring vändpunktsprocesser är Frigyes (2013) som beskrivs i ”Vändpunkter – undervisning mot utanförskap”. Frigyes visar hur det är möjligt att nå vändpunkter som leder från utanförskap till självkänsla, delaktighet och arbete. Utanförskap är en ofrivillig vändpunkt och en samhällelig ödesfråga. En god självkänsla uppstår först när individer upplever vändpunkter i sitt lärande och delaktighet. För att åstadkomma positiva vändpunkter i individens liv krävs att flera faktorer samverkar gynnsamt (Frigyes 2013).

Reaktioner på ett nedläggningsbesked och strategier för att hantera en uppsägning

Studier som är värda att lyfta fram kring fabriksnedläggelse och de uppsagdas upplevelse är Dauns (1974) undersökning om en fabriksnedläggelse som försöker ge svar på varför arbetarna på sågen i Båtskärsnäs agerade som de gjorde efter att beskedet kom att den skulle läggas ned. Syftet med undersökningen var att göra sågverkarbetarnas handlingssätt/beteende begripligt. Denna studie anser jag väl tolkar individens upplevelse och innebörd av vetskapen om att jobbet kommer att försvinna, samt hanterandet av arbetslöshet. Studien visar att det framförallt fanns ett gemensamt intresse som till viss del förklarade beteendet, och det var önskemålet om att få bo kvar i Båtskärsnäs. Den lokala kulturen, den sociala miljön, livsformen och de värderingar som invånarna delade var mycket betydelsefull. Denna studie visar på starka reaktioner om motaktioner hos de uppsagda, något som jag inte riktigt känner igen hos de anställda på Electrolux efter nedläggningsbeskedet, även om flera av informanterna i min studie uttryckte besvikelse mot ledningen och hur nedläggningen hanterades samt önskemålet om att få bo kvar i Västervik med hänsyn taget till pågående livsform och sociala miljö.

Boström (1996) beskriver fyra typer av reaktioner som vanligen förekommer vid uppsägning. Den första innebär att individen *inte alls blivit påverkad* av uppsägningen och att han/hon inte oroar sig för framtiden. Individen är oberörd av uppsägningen och inställd på att allt kommer att ordna sig i framtiden. En annan form av reaktion är att individen *har blivit påverkad* av uppsägningen och att den varit besvärande. Han/hon känner sig nedstämd och orolig för framtiden. En tredje reaktion är att individen *har upplevt uppsägningen som omskakande*. Han/hon känner sig nedstämd, orolig och olustig inför framtiden. Den fjärde reaktionen handlar om att individen *har upplevt uppsägningen som plågsam*. Han/hon känner sig djupt orolig, förtvivlad, nedstämd och otillfredsställd med tillvaron.

De faktorer som påverkar de anställdas reaktioner och handlande i själva nedläggningssituationen och tiden därefter visar Bäck-Wiklund, Nilsson och Rundblads (1975) studie. De menar att det är ett måste att känna till alla faktorer i en hel livssituation för att förstå de anställdas reaktioner och handlande. Faktorer som kan påverka är ekonomisk autonomi, resurser i form av täta nätverk och stadium i livscykel som förvärvsarbete. Ovanstående exempel eller faktorer är några dimensioner som behövs för att beskriva de anställdas livssituation i samband med nedläggningen av den gemensamma arbetsplatsen. De kunde ha högre eller lägre grad av ekonomisk autonomi, högre eller lägre grad av lokal förankring i täta nätverk respektive vara i olika stadier av sin livscykel som förvärvsarbete. Tillsammans ger dessa dimensioner första steget mot den beskrivning av de anställdas hela livssituation, som behövs för att förstå dess reaktioner och handlande i den kris i deras liv som nedläggningen innebar (Bäck-Wiklund, Nilsson & Rundblad 1975).

Metod

I följande kapitel beskriver jag de olika val jag har gjort vad gäller metodansats kopplat till ontologi och epistemologi, datainsamlingsmetod, urval och tillvägagångssätt. Vidare för jag en diskussion om etiska överväganden, studiens trovärdighet och generaliserbarhet samt styrkor och svagheter med studiens datainsamlingsmetod.

Inom det narrativa forskningsfältet står berättelsen i fokus, berättelsen och berättandet hjälper oss att skapa sammanhang i vårt liv och ge livet en livshistorisk inramning och en kulturell tillhörighet – alltså ha identitetsskapande funktioner (Meeuwisse 2008). Observationer och intervjuer är vanliga datainsamlingsmetoder vid kvalitativ forskning eftersom det är metoder som fångar människor i deras naturliga omgivningar (Meeuwisse 2008). Narrativ metod är en metod som lämpas för att samla in livsberättelser där syftet är att undersöka socialt liv och kulturella mönster. Metoden ger kunskap om informanternas meningsskapande, det sociala livets komplexitet och vardagslivets relationer. Livsberättelser kan vara både muntliga och skriftliga, jag har valt att samla in muntliga livsberättelser genom kvalitativa intervjuer. Fokus har legat på vad människor ”vet” är ”verklighet” i det vardagsliv de lever (Meeuwisse 2008).

Genom berättelser konstituerar människor sin världsbild och sina identiteter (Meeuwisse 2008). Genom att använda begreppet livsberättelse istället för livshistoria betonas de narrativa medel berättarna använder snarare än vad som faktiskt hände, vilket jag sett som en vinst under genomförandet av denna studie eftersom jag inte är intresserad av vad som faktiskt hänt rent historiskt utan hur informanterna har upplevt det inträffade. Det sker ett skifte från en ”absolut historisk sanning” till en relativ ”narrativ sanning”.

Datainsamlandet i denna studie har baserats på det redan berättade och därmed kända berättelser hos informanterna, på så sätt kan man säga att informanterna knyter an till redan kända *teman* och *storylines*. En typisk *storyline* för självbiografiskt berättande är omvändelseberättelsen (turning-point story), eller som jag valt att kalla det – vändpunktsberättelser. Detta är en form av berättande om hur en icke önskvärd händelse ledde till en omorientering och en vändpunkt i livet (Meeuwisse 2008).

Studiens genomförande

Ett viktigt mål för narrativ metod och datainsamling är att ha ett forskningsperspektiv där forskaren vill fånga individens tolkning av den egna livserfarenheten i ett helhetsperspektiv (Johansson 2005).

Det finns traditionellt sett två olika sätt att samla in data på för analys av berättelse: *samtalen* där man letar berättelser är det ena och *intervjun* där man aktivt skapar ett material som är rikt på berättelser är det andra. Jag har genomfört intervjuer för att inhämta ett rikt material, genom detta val har det varit av största vikt att jag som forskare planerat genomförandet av

intervjuerna. Detta gjorde jag genom att använda mig av en intervjuguide samtidigt som jag hela tiden bjöd in informanterna till att fritt berätta. Jag var alltså tvungen att intervjun genom bjuda in till att informanten berättade och använde berättelsen som en form för att presentera sina erfarenheter (Hydén & Hydén 1997), samtidigt som jag ställde frågor utifrån intervjuguiden (se bilaga 2).

Totalt intervjuades sju personer. Fyra av dessa var sambopar vilket gjorde att intervjuerna genomfördes parvis efter deras egna önskemål. Jag genomförde alltså totalt fem intervjuer inom en tvåveckorsperiod. Samtliga intervjuer varade i cirka nittio minuter. Dessa sju informanter hade alla arbetat minst fem år sammanhängande på Electrolux, och var anställda på fabriken vid tidpunkten för nedläggningsbeskedet.

De avgränsningar jag har gjort grundar sig i ett växelspel mellan empiri och teori, där empirin varit utgångspunkten och den teoretiska reflektionen fördjupat förståelsen av empirin, vilket i sin tur inneburit ett nytt sätt att betrakta empirin på. Det är också dessa avgränsningar som har legat till grund för vilka citat som har lyfts fram. En berättelse kan stå för individens egen berättelse om sitt liv eller en serie händelser, det kan också vara en forskares redigerade berättelser om individen utifrån muntliga och skriftliga källor. Dessa redigerade eller tolkade berättelser är i sig en avgränsning som följer automatiskt av det narrativa metodval jag gjort. Med detta menar jag att informanterna knyter an till redan kända teman och storylines vilket kan jämföras med en automatisk avgränsning, eftersom de väljer bort vissa teman som inte är kända för dem. Avgränsningar har även gjorts av informanterna genom att förhålla sig olika mellan en absolut historisk sanning eller en narrativ sanning. För vissa av informanterna var det mer viktigt att berätta så att allt blev kronologiskt och historiskt riktigt än att sväva ut och berätta beskrivande kring en händelse. Medan andra informanter inte tyckte det var viktigt att uppge exakt hur länge de arbetat på Electrolux utan det viktiga i den berättelsen handlade om alla egna uppfinningar och lösningar som informanten hade kommit på för att få produktionslinan att fungera effektivt.

Bearbetning och analys

Livshistorien är en framställning av roller, där informantens berättelse om sig själv eller andra intar den viktigaste rollen. Händelserna i livshistorien utspelas i olika tid och rum. Den kvalitativt inriktade forskningen på människor är ingen ny företeelse. Narrativ analys som metod är heller ingen homogen metodinriktning. Det finns ingen enhetlig analysmetod vid narrativ forskning och inte heller för narrativ analys, en mångfald i användandet av olika narrativa analysperspektiv anses vara framgångsrikt i strävan att nå fram till vad en berättelse innehåller. En av de narrativa berättelsernas styrkor vid analys är att intervjupersonen själv får berätta om sina upplevelser och erfarenheter utan att bli alltför styrd av intervjuarens färdiga frågeformulär (Johansson 2005).

I analysen av de narrativa berättelserna har jag använt den modell för narrativ analys som

beskrivs av Dahlborg Lyckhage (2006). Det innebär att jag i ett första steg betraktat texten/berättelsen som en helhet. Denna helhet utgör grunden för den kontext som texten i kommande analysstadiet kommer att ha samband med. Denna del av analysen präglades av öppenhet och reflektion. Jag började läsa alla intervjuer efter varandra i tidsordning för att uppfatta helheten, detta för att se om jag kunde se mönster för hur eller om min egen medverkan ökade eller minskade ju fler intervjuer som jag genomförde. Sedan skrev jag ut det transkriberade materialet och vad jag kunde se som återkommande teman. I ett andra steg delades texten upp i meningsbärande stycken, data urskiljdes från sitt sammanhang och beskrevs med utgångspunkt i meningsbärande stycken. Detta gjorde jag genom en andra genomläsning där jag markerade citat och mer gemensamma svar och teman. Jag sammanfattade de mest uppenbara temana som *hur länge de varit anställda, arbetstider, arbetsuppgifter, huruvida nedlägningsbeskedet kom som en överraskning* eller inte och hur de reagerade på det. Vidare teman var *arbetets betydelse, vad arbete ger* samt vilka *vändningar som vardagslivet tog* efter nedlägningsbeskedet. *Hur är livet idag och vad finns det för framtidstankar?* Syftet med detta steg har varit att effektivt gå igenom texten för att fundera över vad den egentligen innehåller. I ett tredje steg har jag analyserat delarna i sitt sammanhang, mot texten i sin helhet. Detta gjorde jag genom att skriva ihop de kantmarkeringar jag gjort tillsammans med citaten, detta för att få teman mellan livsform och vändpunktsprocesser. Därefter har delarna förts samman utefter likheter och skillnader i olika grupper. Det fjärde och sista steget innebär för mig att namnge grupperna och lyfta fram teman från det gemensamma mönster som uppkommit i de olika grupperna. Syftet med en narrativ analys är alltså att via informantens flöden, händelser, erfarenheter och berättelser försöka tolka och förstå hur dessa skapar mening i informantens liv.

Analytiska ingångar

I allmänna termer går det att säga att analyser av berättelser bygger på beskrivningar av *struktur* och *funktion*. Struktur syftar på hur berättelsen är uppbyggd och organiserad, dess element och inbördes relationer. Funktion syftar på hur och till vad berättelsen används, hur den fogas in i pågående sociala aktiviteter, och hur det sociala sammanhanget påverkar berättelsens struktur. Narrativt inriktad analys är intresserad av hur berättelser är uppbyggda, berättandets sociala samspel och betonar därmed processer mer än kategoriindelning. Vidare lämpar sig analyser av berättelser väl för systematisk komparation, det vill säga att genom att analysera en berättelses uppbyggnad och funktionssätt är det möjligt att systematiskt jämföra en berättelse med andra liknande berättelser. Varje berättelse kan alltså på detta sätt användas som ett fall som jämförs med andra fall i syfte att upptäcka likheter och olikheter i berättelsens uppbyggnad och därmed vilka funktioner den kan ha (Johansson 2005).

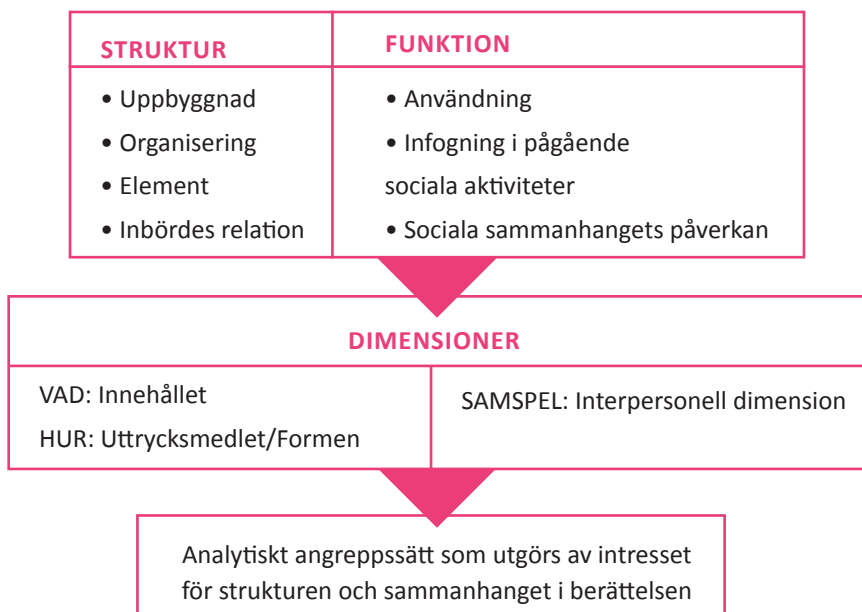
I praktiken kan man urskilja tre olika dimensioner i analysen av en livsberättelse: *innehållet* (vad), *uttrycksmedlet/formen* (hur) och *den interpersonella dimensionen* (samspel). Frågan man som forskare bör ställa sig är vad man betonar mest och har fokus på. Det går att kombi-

nera en analys av innehåll (vad som berättas) och berättelsens form (hur de berättar).

Det analytiska och metodologiska angreppssätt som jag tagit fast på utgörs av *intresset för strukturen och sammanhanget i berättelsen*, och hur dessa dimensioner förverkligas genom olika narrativa strategier (Meeuwisse 2008). Den centrala frågan är alltså hur berättelsen som sådan är uppbyggd och konstruerad. Livsberättelser är ofta uppbyggda kring en figur och bygger på att en vändpunkt har inträffat. En människas liv har ändrat inriktning, vändpunkt ses här som en process av *livet före, i förändrandet* och *livet efter*. Vändpunktsberättelser bygger alltså på en narrativ strategi där händelser ordnas och framförallt framställs som delar av ett övergripande mönster.

En berättelse kan, i enlighet med narrativ metod, analyseras utifrån en typologi som centreras kring olika problem som utgör berättelseforskningens kärna. En typologi är inte avsedd att användas som en klar analysmodell utan syftet är att visa på att det finns fler än ett sätt att definiera och studera berättelser (Johansson 2005). I den typologi som jag presenterar nedan visar jag att jag inte bara *finner* en berättelse utan även är med och *skapar* den. På detta sätt konstruerar forskaren en berättelse med intrig som är grundad på forskningsobjektets redogörelse genom analytiska omskrivningar med hjälp av begrepp, metoder, dataurval, avgränsningar och tolkningsperspektiv.

De analytiska ingångar som jag ovan nämnt, *struktur, funktion, dimensioner* (vad, hur, samspel), *strukturen och sammanhanget i berättelsen* och *vändpunkt som process*, har jag satt in i en schematisk bild/typologi för att visa på de val jag har gjort vid analysen och hur jag har använt mig av dessa ingångar för att genomföra analysen.

Typologi: Vändpunkt som process Livet före – I förändring – livet efter

Etiska och praktiska frågor under genomförandet

Användningen av livsberättelser har i hög grad motiverats genom att ”ge röst” åt tystade och marginaliserade grupper. Risken finns då att jag som forskare intar en maktposition som ska ”tala för gruppen utan röst” och att man genom det återskapar och befäster denna grupps underordnade position (Meeuwisse 2008). Jag har gjort överväganden gällande den maktasymmetri som förekommer mellan mig och informanterna i de kvalitativa forskningsintervjuerna, detta eftersom jag besitter vetenskaplig kompetens, bestämmer frågorna och samtalsämnen, har möjlighet att manipulera/styra samtalet samt innehar ett tolkningsmonopol på datamaterialet (Kvale 2007). De överväganden jag har gjort handlar om att jag gett både skriftlig och muntlig information till informanterna om studiens syfte och genomförande. Jag har försökt att göra dem så involverade och välinformerade som möjligt innan intervjun så att de skulle känna att det är de som är experterna på sin historia och att det är den kunskapen som jag vill ta del av. Jag informerade informanterna vid intervjuns början att de när som helst kunde välja att inte svara på någon fråga och att de när som helst, även efter intervjuns avslut kunde bestämma sig för att inte medverka i studien. På så sätt försökte jag undvika att någon kom till skada genom sin medverkan. Några av informanterna valde att inte svara på vissa frågor under intervjuns genomförande, men ingen har valt att avbryta sin medverkan i studien.

Resultat och analys

Denna studie handlar om hur en fabriksnedläggelse leder till en ofrivillig uppsägning och hur denna vändpunkt påverkar och omorienterar individens livsform och vardag. Empirin bygger på berättelser från sju före detta anställda vid fabriken Electrolux i Västervik. Detta resultat- och analyskapitel disponeras utifrån följande rubriker:

- Livsformsberättelser – varje informants livsformsberättelse presenteras och avlutas med en sammanfattande analys som bygger på Jakobsens (1993, 1999) beskrivning av livsformerna arbetarlivsform och karriärlivsform.
- Handlingsstrategier för att hantera vändpunktssituationen – avsnittet är indelat i två underkategorier som bygger på Jahodas (1982) funktionella deprivationsteori om de latenta funktionerna som lönearbetet har för människan (se mer om detta under kapitel 3), avsnittet avslutas med en reflektions- och analysdel.
- Vändpunktsprocessens påverkan för livsformen – avsnittet är indelat i tre underkategorier som bygger på Fuchs Ebaughs (1997) teori om uppbrott och förändring som en process med vissa urskiljbara faser (se mer om detta under kapitel 3), avsnittet avslutas med en reflektions- och analysdel.

Livsformsberättelser

För att uppnå ett viktigt mål inom narrativ metod, alltså att fånga individens tolkning av den egna livserfarenheten i ett helhetsperspektiv, lyfter jag i detta avsnitt fram informanternas livsformsberättelser som bygger på deras egna utsagor om arbete, hem och familj, ekonomi, boende och socialt nätverk. Nedan presenterar jag korta berättelser om livet före och livet efter vändpunkten för de sju informanterna. Med hjälp av detta vill jag söka svar på hur informanterna i sitt vardagsliv skapar sammanhang mellan olika arenor som arbete, fritid och familjeliv, för att i nästkommande avsnitt i resultatredovisningen nå förståelse för sambandet mellan individuella och samhälleliga processer.

I. Allan

Allan berättar att han började arbeta på Electrolux av en tillfällighet. När han blev av med sin dåvarande tjänst som intendent för en idrottsklubb träffade han Electrolux personalansvarige på en golfbana, han erbjöd Allan ett jobb i fabriken. Allan arbetade sedan självständigt på en robotlina med att bland annat linda kopparlina. Kopparlinan gick sedan vidare på olika banor för att slutligen bli en motor hos någon annans produktionslina. Allan arbetade treskift, vilket innebar morgonskift, kvällsskift och nattsift. Detta gjorde att veckorna såg väldigt olika ut vad gäller arbetstider och fritid. Allan hade inte tänkt stanna kvar någon längre tid på Electrolux, men åren gick och när nedläggningsbeskedet kom hade han arbetat på Electrolux i nästan tio år och han var då 58 år gammal. Allan bodde då i en relativt nyanskaffad bostads-

rätt tillsammans med sin fru. Barnen hade vid uppsägningen sedan länge flyttat hemifrån. Parets stora gemensamma intresse var och är husvagnen som står uppställd året runt på en camping några mil från hemmet. Där bor de från slutet av april till september, och gör så även idag. Ett annat stort intresse, och motionsredskap som Allan uttrycker det, som har kommit efter Electroluxtiden, är hunden. Den inbjuder till dagliga promenader genom staden, han går även på hundkurser med henne. Allan har alltid varit idrottsintresserad, han har deltagit i lagsporter som ishockey och mer individuellt idrottsutövande som simning och golf, därför är motion och hälsa viktigt för honom. Allan berättar även att det är idrottandet som till största del har format honom till den han är idag. Allan berättar att han inte umgicks med arbetskamraterna under Electroluxtiden, istället fanns det ett annat socialt nätverk.

Michaela: Om du tänker på andra eh relationer med arbetskamrater och socialt umgänge som du hade, förändrades det någonting när du slutade på Electrolux?

Allan: Näe, jag umgicks inte med mina arbetskamrater. Aldrig. Jag träffade dem bara på jobbet. De hade en viss liten jargong och jag, det var speciellt och det passade inte mig.

Michaela: Har du något annat nätverk runtomkring dig?

Allan: Oja, stort nätverk. Som är betydligt mer intressant än arbetskamraterna.

Michaela: Det är väl oftast så. Arbetskamraterna väljer man ju inte. Finns ditt kontaktnät kvar idag?

Allan: Oja, många.

Allan berättar att nedläggningsbeskedet inte kom som någon chock för honom, han var förberedd och hade genom bekanta förstått vad som var på gång. Han hade "sett om sitt hus" och upplevde ingen större förändring vare sig ekonomiskt, personligt eller socialt efter nedläggningen. Efter att han slutat på Electrolux arbetade Allan några år inom Västervik kommun, ett jobb som han sökte via Arbetsförmedlingen. Jobbet innebar bland annat att serva datorer och byta ut elektronisk utrustning inom kommunens verksamheter. Allan berättar att den största förändringen som han upplevde från Electroluxtiden och det pensionärliv han lever idag mest handlar om hur han kan planera sin dag, och framförallt vilken tid han kan gå upp på morgonen. Från ständigt treskift, till att kunna gå och hämta tidningen på morgonen, för att sedan gå och lägga sig igen.

Michaela: Det låter ändå som att det gått bra för dig?

Allan: Ja, jag kommer oftast ut med fötterna före.

Hur har Allans livsform förändrats?

Nedläggningen har för Allan inneburit att han gått från en arbetarlivsform, där arbete, fritid och socialt nätverk var starkt åtskilda och fritiden i relativt hög utsträckning reglerades av arbetet med treskift, till en livsform av självständig karaktär, där fritiden styrs av hans egna intressen. Det är en tillvaro där han känner frihet, finner sig väl tillrätta och tar dagen som den kommer. Att denna övergång till en ny livsform har fungerat så väl för Allan kan förstås utifrån vad som framstår som hans positiva livsinställning och tillförsikt inför förändringar (Jacobsen 1993, 1999), samt att han har ett nätverk runt omkring sig som han bland annat delar olika intressen med.

II. Lotta

Lotta berättar att hon vid nedlägningsbeskedet var 38 år gammal. Hon hade då jobbat på Electrolux sedan hon gick ut gymnasiet. Arbetsuppgifterna bestod i huvudsak av att montera dammsugare, vissa modeller hade hon varit med och sålt genom dörrförsäljning. Lotta arbetade med i stort sett alla dammsugarmodeller och arbetade från montering, till att testa dammsugarna och slutligen paketera. Arbetstiderna var ibland tvåskift, men med hänsyn till att hon hade små barn arbetade hon mest dagtid. Lotta berättar att på den tiden när hon började på Electrolux fick alla jobb, alla som ville, och alla ville jobba på Electrolux. Lotta trivdes på Electrolux och hade arbetskamrater som hon umgicks med på och utanför arbetet.

Lotta bodde under tiden på Electrolux i en villa med sambo och två barn. Idag bor de kvar i samma hus, samma sambo och barnen bor kvar hemma. Lotta berättar att det fanns en period efter nedlägningsbeskedet som de funderade på att sälja huset, det gick till och med så långt att en mäklare kom för att värdera huset. Men det blev aldrig någon försäljning.

Lotta berättar att arbetstiderna var ultimata på Electrolux, hon var alltid ledig röda dagar och helger. Hon trivdes även med arbetsuppgifter och arbetskamrater, lönen var okej. Livet lekte för Lotta och det fanns egentligen inget negativt. Under Electroluxtiden hade Lotta mer fritid jämfört med idag, hon kunde då umgås med vänner. Idag har hon inte mycket ork eller tid efter arbetet att göra så mycket. Vidare berättar Lotta att arbetstiderna styr mycket över resten av dygnet och vardagslivet. Idag måste allting planeras mer och i lång förväg, det är svårt att få ledigt från arbetet och tufft att ha ett liv utanför arbetet. Efter nedläggningen började Lotta att studera, hon utbildade till skötare inom psykiatrin. Strax efter utbildningens avslut fick hon anställning inom en statlig verksamhet, hon arbetar där än idag, och trivs för det mesta. Lotta trivs med att arbeta med människor, men inte med nuvarande arbetstider och personalpolitik.

Lotta: Alltså 18 år på Lux och man jobbade veckor och var lediga helger och alla röda dagar. Det funkade ju så bra och det var ett säkert jobb och det var tryggt så man funderade inte även om det kanske fanns andra jobb att söka då.

Michaela: Hur ser det ut idag med ledighet på nuvarande arbete?

Lotta: Det är för tufft med att få ett liv utanför arbetet. Så vill du ha ett jobb och ändå kunna ta ledigt vid vissa tillfällen så ska du veta att det inte går. Jag fick inte ta ledigt nu när min son tar studenten. Så jag fick ta min sommarsemester redan från då, så det gjorde jag ju. Jag kan ju inte missa min sons student för att jag jobbar. Det är klart jag gör det, med såna viktiga händelser. Men det finns många som mår dåligt av det här och som söker annat. Många har ju fått annat och sagt upp sig. Man får se vad som händer när det blir personalbrist om de tänker annorlunda då.

Lotta berättar att det är roligt att arbeta med psykologiska processer, arbetet ger henne mycket tillbaka, samtidigt som det tar mycket av hennes ork och energi. När hon är hemma finns det inte så mycket energi över till annat, vilket det gjorde när hon kom hem efter arbetet på Electrolux. På samma arbetsplats arbetar även Lottas sambo, men inte på samma avdelningen eftersom det ej är tillåtet. Lotta arbetar varierande tider, ibland kan hon jobba flera tolvtimmarspass i veckan, det innebär även lediga dagar efter varandra. Hon arbetar varannan helg, det gör hennes sambo också, fast att han arbetar motsatt helg. Detta gör att de aldrig har en ledig helg ihop.

Hur har Lottas livsform förändrats?

Nedläggningen har för Lotta inneburit att gå från en arbetarlivsform med en relativ stor balans mellan arbete, fritid och socialt nätverk till en arbetarlivsform där arbetet styr och påverkar livsformens alla delar. Utformning vad gäller fritid, socialt nätverk och familjeliv är starkt påverkat av arbetet, den fritid som Lotta har går åt till vila och återhämtning. I Lottas nuvarande livsform krävs många anpassningar efter arbetstiderna, och uppoffringar. Lotta tycks dock ändå uppleva att uppoffringarna (att inte träffa sin familj så ofta, begränsad fritid) är värt det eftersom hon idag arbetar med något som ger henne mer intellektuell stimulans tillbaka (Jacobsen 1993, 1999). Detta kan förstås utifrån den känsla av erkännande som Lotta får på sin nuvarande arbetsplats, erkännande är en ytterst viktig faktor för att utveckla identitet. Eftersom de sociala arenorna idag är begränsade är arbetsplatsen den sociala sfär som ger Lotta möjlighet till erkännande och därigenom social identitet (Taylor 1994).

III. Lena

Lena berättar att hon började arbeta på Electrolux som suttonåring och hon sommarjobbade först tre somrar under högstadietiden. När hon tagit studenten blev hon erbjuden fast jobb, hon tackade ja, med en tanke om att inte stanna så länge.

Mmm, när jag började ehh, så började jag som sommarjobbare under tre somrar. Sen när jag tog studenten blev jag upprind av personalansvarig och blev erbjuden fast jobb. Jag tackade ja, och tanken var ju att jag vara skulle stanna tills jag visste vad jag skulle eller ville bli. Och då började jag ute i

A-stad, där hade de elmotorer som vi gjorde. Sen började jag i Västervik. Och då hade jag hela min släkt ute i A-stad på bruket, så jag ville. Jag var ju inte Lena, jag var ju den och dens dotter eller barnbarn. Ehh så då ville jag bli lite mer anonym i Västervik. Och det blev jag, eller jag kände mig anonym men de kände ju min far eftersom han hade jobbat även där (syftar på Electrolux). Men jag behövde ju inte säga vem jag var. Sen började jag, och därinne var det ju dammsugare vi gjorde, så där har jag gjort nästan alla sorter de gjorde, utom två. Inte den självgående roboten och inte den allra dyraste, för den var också lite "finare".

Vid nedläggningsbeskedet var Lena 38 år gammal och hade då arbetat på Electrolux i 17 år. Arbetet på Electrolux bestod för det mesta i att montera dammsugare, Lena hade även arbetat med att tillverka luftrenare, löda sladdar, men också i fabriken matsal. Arbetstiderna varierade men var under de allra flesta åren dagtidsarbete. Lena berättar att hon inte trivdes så bra på Electrolux, hon hade vid flera tillfällen varit tjänstledig för att studera.

Lena bodde vid nedläggningsbeskedet i ett hus några mil utanför Västervik, tillsammans med man och två barn. Idag bor de kvar i samma hus, barnen är äldre och den äldsta dottern bor på annan ort i veckorna på grund av studier. Lena berättar att hon idag har fler vänner som hon umgås aktivt med på fritiden jämfört med när hon arbetade på Electrolux och att hon har lärt känna dessa genom både studier och de arbeten hon haft efter Electrolux.

När nedläggningsbeskedet hade kommit bad Lena om att få sluta innan fabriken stängde, detta eftersom hon ville börja studera. Lena började på en högskoleutbildning som varade i tre och ett halvt år. Att studera innebar viss ekonomisk omställning för Lena, men familjen hade så de klarade sig för att Lena skulle kunna genomföra studierna. Electrolux hjälpte till att betala all studielitteratur, och Lena tog studielån. Efter studierna fick Lena en anställning i en grannkommun till Västervik, under cirka sex månader pendlade hon tio mil om dagen. Detta blev påfrestande så Lena och fick så småningom en liknande tjänst i Västerviks kommun. Lena arbetar idag dagtid, måndag till fredag och har även kompletterat sina studier med en högre examen.

Hur har Lenas livsform förändrats?

Nedläggningen har för Lena inneburit att ha lämnat arbetarlivsform, där arbete och familjeliv kunde balanseras väl med varandra till ett arbete med liknande arbetstider och arbetsförhållanden som gör att balansen mellan arbete och vardagsliv skapar sammanhang mellan de olika arenorna arbete, fritid och familjeliv. Lena trivs i dag med att arbeta med människor istället för robotar och maskiner vilket är en stor vinst för henne. Lena har dock gjort ett skifte, där händelsen med nedläggning innebar en vändpunkt i livsform. Lena har utvecklat en livsform som bär karaktären av karriärlivsform, där gränsen mellan arbete och fritid är mer tydlig, där arbetet ger mening i sig och där arbetet är både mål och medel (Jacobsen 1993, 1999).

IV. Rolf och Sabina

Rolf och Sabina är gifta och de bor tillsammans med två barn i ett hus i Västervik. De arbetade båda på Electrolux när nedläggningsbeskedet kom. Rolf var fast anställd och började arbeta i fabriken när han var 25 år och arbetade på Electrolux i sju år. Sabina var inte fast anställd på Electrolux utan kallades in när det behövdes, det betydde att hon kunde arbeta i nio månader och sedan vara arbetslös i sex månader. Hon arbetade från och till i fabriken under fem års tid och vid nedläggningen var Sabina 32 år. Rolf och Sabina funderade på om de skulle bli tvungna att sälja huset och flytta när de båda fått veta att de skulle förlora jobben, men de kände att det inte var bättre någon annanstans utan valde att bo kvar. Vid nedläggningen var Rolf och Sabinas barn fyra och elva år gamla. Rolf och Sabina berättar att det gick ihop ekonomiskt även om de behövde tänka på sina utgifter, men något som de aldrig gjorde eller gör avkall på är maten. Maten är inte bara föda utan en livsstil för dem, de äter enbart vegetarisk mat och lägger ner mycket tid och planering på maten.

Rolf berättar att han och Sabina inte har så många vänskapliga relationer utan de mest umgås med familjen.

Michaela: Hur har ni det med vänner och bekanta, och så då? Du sa att ni inte går ut så ofta, men har ni någon ni umgås med?

Rolf: Nej det är inte jättemycket, vi har, jag umgås inte jättemycket med någon, men jag kan gå och hänga lite och prata lite med han som äger en butik. Så vi känner han som en nära bekant. Och sen har jag lite kusiner också. Men det är inte så ofta vi träffas.

Sabina: Vi är mest inomhus och vi vill inte ha mycket besök så, nej. Tv:n är vårt sällskap och vi går ut och tar promenader.

Rolf arbetade sin sista dag på Electrolux en fredag, söndagskvällen samma vecka gick han på nattskiftet på en annan industri. Arbetet och arbetstiderna är princip desamma nu som på Electrolux, den största förändringen är att skiften kan ändra sig, från tvåskift till treskift och så tillbaka, omställningen beror på hur stor produktionen är och kundens efterfrågan. Detta gör att Rolf får anpassa vardagslivet mycket och ställa om, så även hans fru och barn. Sabina berättar att hon började studera efter att fabriken hade stängt ner. Hon läste upp grundskole- och gymnasieämnen. Men hon avbröt sina studier på grund av ekonomiska skäl. Sabina började sommarjobba inom servicebranschen, och är idag fast anställd på 75% men hon önskar dock att få en heltidstjänst. Sabina berättar att hon har det bättre nu och att hon har en trygg anställning och en bra lön som hon och hennes familj klarar sig på. När hon arbetade på Electrolux var hennes anställning alltid orolig eftersom hon inte hade en fast tjänst.

Hur har Rolf och Sabinas livsform förändrats?

Nedläggningen har för Rolf och Sabina inneburit att de har kvar arbetarlivsform, där arbete

och familjeliv kan balanseras väl med varandra, de har arbeten med liknande arbetstider och arbetsförhållanden som gör att balansen mellan arbete och vardagsliv skapar sammanhang mellan de olika arenorna arbete, fritid och familjeliv. Dock finns det anpassningar som både Rolf och Sabina ställts inför. Rolf måste snabbt ställa om i och med varierande och föränderliga arbetstider (Jacobsen 1993, 1999). Efter nedläggningen fick Sabina ett nytt arbete som innebar en fast tjänst. På så sätt har Sabinas vardag förändrats till att hon har en tryggare tillvaro, inte enbart ekonomiskt tryggad, utan även socialt tryggad. Arbetet Sabina har idag innebär en social arena som tryggar hennes möjlighet att delta i samhället och interagera med andra, samt att behovet av erkännande bekräftas i och med arbetet (Taylor 1994). Detta ger möjligheter och förutsättningar för att den sociala identiteten ska utvecklas (Jenkins 2008).

V. Lars och Ulla

Lars och Ulla arbetade båda två på Electrolux. Lars började på Electrolux direkt efter årskurs nio och arbetade sedan på Electrolux i 32 år. Till en början arbetade Lars dagtid, men när produktionen blev mer och mer krävande övergick han till tvåskift och sen även till treskift. Hans arbetstider innefattade även ständig jour varannan eller var tredje helg vilket innebar att han kunde bli inkallad tio till tolv gånger under ett jourpass. Lars hade nära till arbetet och kunde snabbt vara på plats när någon ringde.

Ulla arbetade på fabriken i 18 år och var vid nedlägningsbeskedet 46 år. Ulla berättar att hon inte blev så påverkad eller orolig av nedlägningsbeskedet och hon var säker på att det skulle lösa sig på något sätt. Hon hade utbildningar i botten bland annat inom vård och omsorg, att falla tillbaka på.

Lars och Ulla berättar att den största vändpunkten som de ställdes inför inte hade så mycket med själva nedlägningsbeskedet att göra utan att barnen under denna period blev stora och flyttade hemifrån. Lars och Ulla bor idag kvar i samma hus, och behövde aldrig fundera på att sälja huset. Lars berättar att den största förändringen för honom i och med uppsägningen är nuvarande arbetsplatsens geografiska läge. Från att han cyklat till arbetet på Electrolux måste Lars idag pendla nio mil, tur och retur. Allting runtomkring måste planeras mer och allt annat måste planeras runt arbetet. En stor förändring är även lönen som idag är sämre. Vidare berättar Lars att han ser fram emot pension och ibland önskar han att den låg närmre i tiden. Lars berättar att hans hälsa sviktar och att det blir tyngre för varje dag att arbeta.

Ulla berättar att hon idag arbetar inom handikappomsorgen och att hennes arbetstider är något försämrade, hon arbetar mer obekväma tider, men är samtidigt ledig mitt i veckan vilket hon uppskattar.

Lars och Ulla berättar att deras stora intresse är att resa runt i Europa med husbilen. De gillar att resa så det blir även längre resor som till Thailand, Kina och Ryssland. Drömmresan nu är att åka till Cuba.

Michaela: Vad är det som gör att ni väljer såna långa resor då tror ni?

Lars: Ja, det är väl, vi är nyfikna och intresserade av andra kulturer.

Ulla: Det är roligt. Jag är väl inte så äventyrlig, men det är andra kulturer och avkoppling. Är det arrangerade resor med buss eller så då är det ju mest kultur och så.

Lars: Åker vi med husbilen så blir det mer fritt.

Michaela: Hur ser det ut i Europa då, med camping och så?

Lars: Åker man husbil bor man inte på camping, ställplatser heter det då. Ställplatser är ofta gratis men det finns de som har el och vatten, och det kostar inte så mycket. Camping är dyrt. Så det är så man gör.

Tyskland är ett jättefint husbilsland, varje by eller mindre stad har ställplatser överallt.

Ulla: Men det är ju olika vad man vill ha.

Hur har Lars och Ullas livsform förändrats?

Nedläggningen har för Lars och Ullas gemensamma arbetarlivsform enligt egen utsago inte påverkat dem så mycket. Det som dock går att utläsa är att Lars lägger mycket tid på arbetet i och med att han pendlar en och halv timme varje dag till arbetet. Detta gör att sammanhang mellan fritid och familjeliv blir påverkat. Lars och Ulla prioriterar nu att vara lediga tillsammans vilket är en viktig social arena för dem att utforma sin gemensamma livsform. Arbetet ses som medel för inkomst så att resorna (målet) kan möjliggöras (Jacobsen 1993, 1999).

Handlingsstrategier för att hantera vändpunktsituationen

Som jag tidigare nämnt är det intressant att studera livsformer för att se hur människor med gemensamma livsvillkor formar skilda livsformer, eller hur människor utifrån olika villkor formar likartade livsformer. Hur har då informanternas gemensamma livsvillkor i och med anställningen på Electrolux format deras livsform, och framför allt vilka livsformer och strategier utvecklade de för att hantera situationen efter nedläggningsbeskedet? Livsform betraktar jag som ett tankeverktyg för att beskriva hur en samhällelig förändring (en fabriksnedläggelse) påverkar individen och dennes sociala identitet och vardag samt för att nå förståelse för sambandet mellan individuella och samhälleliga processer. Avsnittet disponeras utifrån följande rubriker:

- Hur gemensamma livsvillkor format livsformen
- Utvecklandet av strategier för att hantera situationen efter nedläggningsbeskedet

- Reflektion och analys kring handlingsstrategier

I. Hur gemensamma livsvillkor format livsformen

Jag har urskilt tre återkommande teman i informanternas berättelser vad gäller hur gemensamma livsvillkor har format livsformen. Dessa teman är:

- Arbetstider
- Social gemenskap
- Status och identitet

Arbetstider

Att arbeta inom industrin innebär ofta en del obekvämt arbetstid, långa pass och skiftarbete. Så var det även för de anställda på Electrolux. Alla sju informanterna som deltagit i studien har någon gång arbetat tvåskift och/eller treskift. De flesta var överens om att deras arbetstider på Electrolux kunde anpassas efter deras vardagsliv i stort, ett vardagsliv som ofta innefattade småbarn. Detta visade sig bland annat genom att de kunde söka sig till produktionslinor där det bara var dagarbete eller produktionslinor för mammor, en så kallad ”mammalina”. Detta var relativt lätt ordnat om de pratade med ledningen. Det var även möjligt att helt slippa nattarbete om detta inte passade vardagslivet eller individen. Att arbeta natt var ändå vardag för några.

Lars: I början jobbade jag dagtid, men sen blev produktionen mer och mer krävande så då gick jag över till tvåskift, och sen gick jag över till treskift de sista två tre åren, då var det treskift som det handlade om och ständigt jour varannan eller var tredje helg. [...] Inringd kunde jag bli, o ja, det hände tio tolv gånger på en helg, under ett jourpass alltså. Det var inte omöjligt. Som tur var bodde man ju nära, annars hade det inte gått. Men det var, det var tufft. Det kändes ibland som att jag alltid var där och aldrig hemma. Det var tungt mellan varven.

De flesta av informanterna arbetar idag inom andra områden än industrin, men många har kvar de obekväma arbetstiderna. Men eftersom barnen blivit äldre så påverkas informanterna inte lika mycket av känslan att behöva finnas hemma. Men de obekväma arbetstiderna påverkar tid för aktivitet och fritid eller tid med sambo. Många uttrycker att det är arbetet som styr mycket av hur resten av dagen planeras. Även om arbetstiderna är bra så kan fritiden påverkas till det negativa av arbetet, detta eftersom arbetet tar mycket energi och så finns det ingen energi över till hem och fritid. Återkommande berättelser styrker att arbetstiderna styr hur övriga tiden påverkas och anpassas. När det handlade om att beskriva de mest uppenbara skillnaderna med att arbeta på Electrolux och det arbete som Rolf har idag berättar han så här:

Rolf: Ja, när jag jobbade dagtid på Electrolux då var det bästa arbetstiderna,

jag hade nära till jobbet och allt var enklare. Jag kunde skjutsa och hämta barnen i skolan, jag behövde aldrig ta ledigt för att göra något om man skulle till läkaren eller andra ärenden, banken eller så. Då kunde man ta ledigt en timme eller två när man inte vet hur lång tid det tar. Nu i T-stad kan man inte tänka så, då måste man ta ledigt hela dagen för en sak. Jag kan inte åka fram och tillbaka. Så såna saker tänker jag på. Det är en annan sorts planering nu. Nu måste man planera två tre veckor innan och ta ledigt.

Rolfs fru Sabina beskriver det istället så här:

Sabina: Jag känner mig mycket lättare här (på det nuvarande arbetet), för jag förlorar ingenting. Det är mycket närmare och jag kan ta ledigt om man ska göra något och komma tillbaka.

Vidare berättar Sabina om vikten av att ha ett arbete för dygnsrytmens betydelse:

Sabina: Arbetet är viktigt! För man träffar folk. Är man hemma man blir deprimerad och det är tråkigt, det är ensamt. Så det är roligt att komma ut, byter tankar, träffar folk. Det här med att komma in i rutinen är liksom man vaknar på bestämda tider. Är man hemma och arbetslös man vet inte vilken dag det är och vilken tid man vaknar och så och lägger sig och så. Så jag tycker det är viktigt att ha ett jobb så man har rutinen och samtidigt, eh jag vet inte det jobb som jag har det är inte världens bästa jobb. Man sliter kroppen och så, men jag ville göra något annat.

Social gemenskap

Målet med att arbeta kunde de flesta av informanterna uttrycka som lönen, men arbetet gav också mycket annat tillbaka. Några berättade även att innehållet i arbetet var viktigare än lönen, detta var något de kände idag men inte under tiden på Electrolux. Det som arbetet och kollektivet på en arbetsplats ger tillbaka till den enskilda individen handlar enligt informanterna om gemenskap, bekräftelse, tillit och ansvar, arbetet gör att de känner sig stolta och ger en känsla av att vara behövd.

Informanterna var någorlunda samstämmiga över att det fanns en god arbetsmiljö på Electrolux, klimatet mellan arbetskolligor var bra, även om det fanns en viss jargong hos vissa på golvet och hos en del förmän. De flesta av informanterna umgicks med sina arbetskamrater även utanför arbetstid under tiden som de arbetade på Electrolux, men kontakten avtog efter nedläggningen och idag träffar ingen av informanterna någon före detta arbetskamrat regelbundet. De flesta var även överens om att det behövdes mer socialt umgänge efter avslutat arbetsskift på Electrolux eftersom maskinerna inte gav så mycket tillbaka. I en fabrik med mycket buller och hög produktion är det svårt att prata med arbetskamraterna. Det blev mest på lunch och raster. De flesta berättar att de idag har ungefär liknande bekantskapskrets som under tiden på Electrolux. Medan många ändå påminner sig själva om att de hade mycket vänner på Electrolux men att det idag inte finns ett så stort nätverk, men detta är delvis självvalt. När det kommer till att beskriva synen och vikten av arbete sett ur en social dimension, berättar Ulla så här:

Ulla: Ja det är ju kontakten med arbetskamraterna förstås och med brukarna också naturligtvis. Det sociala. Nu har jag ju ett ganska fritt jobb, vi kan ju gå ut och gå, och handla och utflykter. Men det har varit neddragningar i kommunen så det blir tajtare. Det är ju skillnad att jobba med människor än med maskiner. Men jag säger inte att det är bättre eller sämre något av det men det är olika. Maskinarbetet hade ändå sina fördelar det med. Att inte behöva välja eller göra val eller att grunna så mycket på saker är skönt ibland.

Informanterna berättade att de trivdes på Electrolux, deras upplevelse var även att många andra trivdes. De flesta tror att de hade arbetat kvar på Electrolux idag om fabriken hade funnits kvar. Rolf berättar att han trivdes, speciellt med arbetskamraterna och arbetstiderna, arbetstiderna är största skillnaden då och nu. Vidare berättar Sabina att hon gillar att lära sig något nytt varje dag, om sig själv och andra, det är viktigt. Hon upplever ändå att hon har det bättre idag i och med nuvarande arbete och arbetstider eftersom hon kan planera mer och har mer fritid i och med att jobbet endast är dagtid. Även Lars berättar att han trivdes på Electrolux, jobbet var bra, arbetskamraterna var bra och mycket bra lön. I och med nuvarande arbete har han försämrade arbetstider och längre till arbetet i och med att han pendlar en och en halv timme till arbetet varje dag. Livet hemma har inte ändrats så mycket, även om det är mindre tid hemma.

Lars: Ja det tror jag, jag hade nog varit kvar. Jag trivdes. Jag gillade mitt jobb, arbetskamraterna och lönen. Ser man ur backspegeln så ser man ju att vi hade det jävligt bra. Jag hade nog inte haft så mycket jour och beredskap nu när man kommit upp i åren, för det sliter ju och jag orkar inte. Men det var bra jobb. Men jag skulle nog säkert varit kvar. Jag gillade jobbet därute, det var mer fritt än vad jag har nu. Nu är jag ensam och måste ta mer ansvar och göra saker mer efter varandra på schema. Ingen att bolla med.

Lars fru Ulla instämmer, även hon trivdes på Electrolux. Hon berättar att det var skönt att inte alltid behöva välja saker, hon visste vad som förväntades av henne varje dag och behövde därigenom inte själv ta ställning eller utvärdera sitt arbete. Idag jobbar Ulla mycket, dag, kväll, varannan helg, röda dagar. Men är istället ledig mitt i veckan vilket hon upplever som givande eftersom hon då har mycket tid att göra det hon inte hinner de dagar som hon arbetar.

Ulla: Jag hade nog varit kvar, det var bra arbetstider och hyfsat bra lön, och bra jobb tycker jag. Man var alltid ledig röda dagar. Men nu är jag också ledig ibland men mitt i veckan, och det kan vara lika bra det. Men jag har det lika bra nu, så ja, jag tror jag hade varit kvar.

Status och identitet

När nedläggningsbeskedet kom var det många av informanterna som inte kände sig betydelsefulla eller synliga för ledningen. De hade ingen status eller makt kvar att påverka sin egen situation. Allan uttryckte att ledningen inte brydde sig så mycket om honom vid nedläggningen eftersom han var gammal, han kände sig heller inte eftertraktad på arbetsmarknaden och upplevelsen var att han inte prioriterades till att få hjälp till nytt arbete. För Allan hade arbetet varit viktigt genom åren, främst de arbeten han hade innan Electrolux. Han berättar

att han har träffat mycket olika människor som han haft roligt med, han berättade att han var "här uppe" och "kände gud och alla". Arbetet har påverkat identiteten och hur andra ser på honom. Han upplever dock att han har ett starkt psyke och han inte låtit sig påverkas av nedläggningen. Som gammal idrottsutövare växte självförtroendet, vilket han tror har format honom till den han är idag.

Lena berättar att det som ändrade henne mycket efter Electrolux var att börja studera. Hon ändrade sig mycket då samt sättet att se på sig själv och andra människor. Idag känner hon att hon gör något med huvudet och att hon idag är själv är människa och inte robot. Lena berättar att hon bestämde sig för att bli mer öppen när hon började studera, vilket var ett aktivt val att inte längre vara blyg. Hon var medveten om att hon aktivt skulle göra sig en ny roll. Detta var viktigt för Lena eftersom hon alltid har identifierats av andra som "dotter till"... eller "barnbarn till"...

Lena: Ja, jag bestämde mig när jag började läsa att jag skulle bli, träna på att bli mer öppen. För när jag var liten var jag väldigt blyg och när jag började studera kände jag ingen så då bestämde jag mig för att börja träna på att bli mer öppen. Och att vara en annan person. Och det var inte så svårt. Så jag var väldigt medveten om att jag skulle försöka att göra mig en ny roll. Sen om jag skulle ha blivit den jag är utan att jag hade bestämt mig aktivt, det vet jag ju inte. Kanske hade jag blivit jag i alla fall. Det vet jag ju inte. Men jag vet ändå att jag tog ett beslut.

Något som flera av informanterna berättade var att de reflekterat över sin identitet några år efter det att de slutat på Electrolux. Under åren som Electrolux fanns så utvecklades produktionen mycket, tekniken gick framåt. Detta gjorde att nya maskiner och produktionslinor kunde ersätta personal, vilket ledde till uppsägningar även innan nedläggningsbeskedet.

Lotta: Då tänkte jag inte så, då tyckte jag bara att det var skönt att slippa tunga lyft och så, bättre om en robot gjorde mitt arbete och så kunde jag styra roboten. Men nu i efterhand tänker jag att det är tuft för självkänslan och människovärdet att känna att en människa kan bli ersatt av en robot.

De flesta av informanterna upplevde inte att de förändrades i någon större utsträckning i och med nedläggningen, inte heller det nuvarande arbetet har påverkat vem de är. Det som har förändrat dem har mer med naturliga processer att göra så som att barnen blir äldre och flyttar hemifrån, eller att hälsan sviktar. Ingen av informanterna mätte direkt psykiskt dåligt av nedläggningsbeskedet, fem av sju arbetade den dagen då beskedet kom, ingen gick hem utan jobbade klart den dagen. De flesta var oroliga till en början men det vände snabbt till förväntan, de såg möjligheter och fann sig efter ett tag i det som hänt och kommer att hända.

II. Utvecklandet av strategier för att hantera situationen efter nedläggningsbeskedet

Jag har urskilt två återkommande teman i informanternas berättelser vad gäller utvecklandet av strategier för att hantera situationen efter nedläggningsbeskedet. Dessa teman är:

- Aktiveringsstrategier i form av vidareutbildning
- Den optimistiska strategin

Aktiveringsstrategier

Aktiveringsstrategier förekom bland de informanter som hade lediga arbeten att konkurrera om. Alla kvinnliga informanter som deltog i studien berättade att de till följd av nedläggningen blev arbetslösa under någon period, max åtta månader. Alla intog aktiveringsstrategier eftersom de sökte arbeten som de kunde konkurrera om. En av männen var aldrig arbetslös men studerade en period efter nedläggningen för att sedan börja jobba. Samtliga informanter ville bemästra sin arbetslösa situation och utforma tydliga mål. En informant utbildade sig till vårdare och arbetar idag inom en statlig verksamhet. En informant läste 3,5 år högskoleutbildning och ytterligare en högre utbildning och arbetar idag inom välfärdssektorn. En informant läste upp grundskole- och gymnasiebetyg och arbetar idag inom ett serviceyrke (hotell). En informant läste några datakurser, hade utbildning i grunden (undersköterska och förskolelärare) och arbetar idag inom handikappomsorgen.

Alla kvinnor som deltog i studien arbetar idag långt från industrin och arbetar istället med människor på ett eller annat sätt. Två av männen som deltog i studien blev aldrig arbetslösa i och med nedläggningen utan började i anslutning till nedläggningen, eller i anslutning till att studier var klara, på ett nytt industriarbete. Den sjunde informanten arbetade inom Västervik kommun med ett serviceyrke några år innan det var dags för pension.

Den optimistiska strategin

Samtliga informanter berättar att de inte var oroliga eller mådde dåligt för sin egen del när de ”smält” nedläggningsbeskedet, men att de tänkte mycket på kollegor och deras familjer. En av informanterna uttryckte tydligt att han inte alls blivit påverkad av uppsägningen, han var oberörd och inställd på att allt ordnar sig med tiden. De andra informanterna upplevde uppsägningen som besvärande, den påverkade dem. De kände viss oro och nedstämdhet inför framtiden. Ingen av informanterna berättade dock att de upplevde uppsägningen som omskakande eller plågsam. Den strategi som utvecklades hos informanterna för att hantera situationen var just att blicka framåt. Informanterna valde att se nedläggningsbeskedet som något positivt, de valde att se möjligheten. Några berättade även att välbefinnandet blev till det bättre efter nedläggningsbeskedet eftersom de inte trivdes på Electrolux, de ville vidare långt innan nedläggningsbeskedet kom. Fördelar vägs mot nackdelar om huruvida hus ska säljas och flytt ska göras till annan stad. Informanterna berättade att stöd från närstående var viktigt under denna period och att det viktigaste var att närstående var positiva och stöttande. Informanterna började planera och mål formulerades för framtiden. Det handlade om vad man vill göra, vilken grupp vill man tillhöra, student eller yrkesverksam?

Lena: Ne, nae faktiskt inte, det var mer oj vad ska jag göra nu? Ska jag söka nytt jobb eller ska jag läsa eller vad finns det för mig att göra? Men jag var nog inte så panikslagen över situationen. För jag trivdes egentligen inte där. Min kropp började säga ifrån, och jag hade försökt att komma därifrån och läsa och så, varit tjänstledig ett tag. Men det är så lätt att ta steget tillbaka och fortsätta med lönen som man vet att man har.

Michaela: Om du tittar tillbaka på valet att studera vidare idag. Hade du fattat samma beslut idag tror du, med det du vet nu?

Lena: Ja det hade jag gjort ehh för att fortsätta eller att gå ut i arbetslöshet det fanns ju inte på kartan. och det vet jag att vi pratade inte ens om att jag skulle kunna bli arbetslös, det handlade inte ens om jag skulle få ett jobb utan jag skulle ha ett jobb, ta ett jobb. Eller också så skulle jag läsa.

Michaela: Hur tänker du på Electrolux idag?

Lena: Jag tänker nog mest på människorna som jobbade där, så många olika livsöden och så många olika människor som jobbade där. Och de som bodde i Sverige i fyrtio år men som inte kunde mer än att säga hej på svenska. Hur har de klarat sig? Vad gör de idag? Dem har jag inte sett idag, så det är möjligt att de har flyttat till en annan stad, till en ny industri.

III. Reflektion och analys kring handlingsstrategier

De flesta av informanterna berättar att arbetstiderna i och med nuvarande arbete har blivit till det sämre, de arbetar mer, har sämre lön och mindre fritid. Trots detta är de tacksamma för sitt arbete och upplever att de får både struktur över vaken tid, kunskap och social gemenskap. Att de är så pass tacksamma över dagens arbete trots att det är en uppenbar förändring till det sämre tolkar jag hänger ihop med arbetsmarknadens konjunktur. De flesta av informanterna har idag vuxna barn som söker sig ut i arbetslivet och kan se hur svårt det är att komma ut i arbete och därför är de tacksamma för vad de har. Detta kan också förstås utifrån Jahodas (1982) deprivationsteori som utgår från att förutom lönearbetes uppenbara manifesterade funktion, lönen, så finns det viktiga latent funktioner förknippade med lönearbetet som utgör en persons vardagsliv, livsvillkor och sociala identitet. Dessa latent funktioner återfinns i informanternas berättelser och visar på att arbetet utöver lönen även ger struktur åt vaken tid, erfarenheter och kontakter med människor utanför den egna familjen, mål och avsikter förankrade i ett kollektiv, social status och identitet samt regelbunden aktivitet.

Den *struktur* som informanternas berättelser är uppbyggda kring gällande arbetets betydelse handlar om livsformer, och hur livsformer skapas genom arbetet, som i sin tur ger ekonomiska resurser och fritid. Informanternas livsform har påverkats av var de har befunnit sig i livscykelns när vändpunkten inträffade. Det går att urskilja tydliga skillnader kopplade till detta. Informanterna med små barn vid nedläggningsbeskedet berättar att de funderade på att sälja huset något som de med äldre barn aldrig funderade på. Detta grundar sig i vilka värde-

ringar som finns när en person väljer att utforma sin livsform. Med hjälp av olika variabler, så som var i livscykeln man befinner sig, inställning till försörjning, samvaro, omsorg och hur livsstil byggs upp formas också livsformens konkreta innehåll. Det handlar om hur människors liv hänger samman eller inte, kopplat till historien, framtiden, ambitioner och drömmar (Bäck-Wiklund, Lindfors 1990). Informanterna uttrycker i likhet med Dauns (1974) studie att det som kan förklara varför de anammade de aktiveringsstrategier som de gjorde handlade om deras gemensamma intresse av att de inte ville sälja huset eller flytta från Västervik. Strategin handlade också om att anpassa vardagen kopplat till arbetstider och arbetsinnehåll i form av omställning från att enbart ha arbetat med maskiner till att arbeta med människor och att själv även ”bli människa”. Den vanligaste reaktionen på uppsägningen som informanterna upplevde var att de blivit påverkade och att de upplevt situationen som besvärande. De kände sig tillfälligt nedstämda och oroliga för framtiden (Boström 1996). Det som dock är gemensamt för informanternas berättelser är att de efter att ha fått perspektiv på det inträffade övergick de till en mer och mer optimistisk fas med att aktivt söka arbete eller andra möjligheter till att hantera situationen, vilket är liknande strategier som Bolinder (2006) menar att arbetslösa människor anammar. Den *funktion* som berättelsen har för informanterna är att de använder berättelsen för att beskriva hur deras sociala sammanhang påverkades av arbetet. Efter att de slutat på Electrolux försvann många sociala kontakter och sammanhang. De slutade att umgås med arbetskamrater och vänskapsrelationer rann ut i sanden. Informanterna använder berättelsen för att berätta om hur arbetet påverkar hela livsformen. Det intressanta med att studera livsformer är att se hur människor med gemensamma livsvillkor formar skilda livsformer eller hur människor utifrån olika villkor formar likartade livsformer (Bäck-Wiklund, Lindfors 1990). Vilka dimensioner finns det då i det informanterna berättar? Vad innehåller deras berättelser och hur sägs detta, vad finns det för uttrycksmedel? Detta återkommer jag till under kapitlets avslutande avsnitt, *sammanfattande diskussion*.

Vändpunktsprocessens påverkan på livsformen

Sett utifrån är en fabriksnedläggelse i en liten stad i Sverige bara ”en droppe i havet”, det är något som händer allt oftare i hela Sverige. En typ av händelse som de som står utanför knappt märker av. Men för de som arbetar i den fabrik som lägger ned kan denna händelse vara centrum för allt kommande i livet. På arbetet fanns trygghet, sociala relationer och omsorgen var kopplat till arbetet. Där formades deras livsvillkor och livsformer.

I detta avsnitt presenterar jag hur studiens centrala begrepp arbetar tillsammans i en mönsteranalys och visar vilken betydelse vändpunkten har för livsformens gestaltande. Avsnittet disponeras utifrån följande rubriker:

- Före den kritiska händelsen
- Under den kritiska händelsen
- Efter den kritiska händelsen

- Reflektion och analys kring vändpunktens påverkan på livsformen

I. Före den kritiska händelsen

För de allra flesta informanterna kom nedlägningsbeskedet som en total överraskning och chock. Det fanns inga misstankar om nedläggningen eftersom deras uppfattning var att fabriken gick bra och att Electrolux gick med vinst. De berättar att stämningen till en början var chockartad - vad händer nu med hus och familj? Återkommande berättelser beskriver att den första tiden efter nedlägningsbeskedet handlade om att anpassa sig till själva beskedet. De började fundera på om det är lämpligt att bo kvar i Västervik eftersom det under lång tid kommer att finnas många arbetslösa människor i staden som konkurrerar om jobben. Ska huset säljas? Är det möjligt att stanna kvar i befintlig livsform?

Michaela: Minns du dagen då du fick beskedet om nedläggningen?

Lars: Nej jag hade jobbat natt så jag var hemma, men Ulla ringde hem och berättade.

Ulla: Ja, jag jobbade den morgonen.

Michaela: Kommer du ihåg den dagen?

Ulla: Ja det är klart jag kommer ihåg, men det är ju längesen, ja. Men det var chockartad stämning och många gick hem. Många la ner arbetet.

Michaela: Gick du hem den dagen eller?

Ulla: Jag stannade nog kvar, jag jobbade nog inte men jag stannade kvar i fabriken. Jag tänkte att varför ska jag gå hem och få avdrag på lönen?

Lars: Jag gick till jobbet på eftermiddagen i alla fall. Inte så mycket man kan göra. Har de bestämt sig så har de.

Michaela: Men det var inget som ni hade fått veta innan?

Lars: Nej nej, allt gick ju så bra. Det var bara vinster. Och det har vi ju fått reda på i efterhand att så var det, det gick bra. Så det var lite obehagligt. Men det vart ju inte mycket gjort efter det. De fick ju ge oss den där lilla moroten. Eller lilla, vi fick 5000 extra i månaden för att arbeta. Så produktionen var nästan uppe i normal takt igen. Men de fick muta oss. Det blev en styrkedemonstration.

Michaela: Hur gick det sen då, det tar ju en tid tills det att fabriken helt lägger ner efter det att beskedet kom?

Lars: Första månaderna var ju lite turbulent när man skulle smälta det här. Man fick börja tänka, vad ska man göra nu och titta på arbetsmarknaden vad som finns och lite så.

II. Under den kritiska händelsen

Återkommande berättelser från informanterna gällande vändpunkter var att de inte kände av någon tydlig vändpunkt i livet i och med uppsägningen, det innebar ingen omedelbar förändring, utan vändpunkten kom mer efteråt eller berodde på mer naturliga skeenden i livet. Informanterna förstod vad det skulle innebära när fabriken lade ner. Ingen av informanterna berättade att de behövde göra direkta uppoffringar.

Allan berättade att han inte var så motiverad att söka sig vidare efter nedläggningsbeskedet eftersom pensionen låg nära. Han jobbade dock ytterligare två år efter nedläggningen inom Västerviks kommun.

Michaela: Om du tänker på de mest uppenbara skillnaderna i vardagen som du ställdes inför, i och med nedläggningen hur kan du minnas att det var?

Allan: Nej, jag gjorde inget, det gjorde mig inte så mycket. Man gjorde det man skulle sen vart det som det vart.

Michaela: Jag tänker på dagliga rutiner och så då? Var det någon omställning för dig då?

Allan: Nej.

Michaela: Någon omställning från skiftarbete till att...

Allan: Ja till inga skift alls. Ja det var ju det att man kunde gå upp och hämta tidningen klockan åtta och sen gå och lägga sig igen och läsa. Haha. Nä mig gjorde det inte så mycket.

Lotta berättar att hon aldrig tänkt sig att det fanns något annat än Electrolux, hon hade aldrig tänkt att det var möjligt att arbeta med människor, industrin var det hon visste och det hon kunde. Att studera efter nedläggningen blev en stor vändning. Lotta berättar att hon ser en ny sida hos sig själv idag och hos andra eftersom hon har helt andra referensramar och kunskap idag. Tidigare såg hon bara sig själv och maskiner.

Lotta: Alltså det som har ändrat mig mest det är ju den här utbildningen. Allt man tänker, det man möter i människor, det var bara maskiner. Man kunde bara stå av och ställa sig vid maskinen. Men idag är allt människan, ohälsa i samhället och idag kan en enkel människa som jag förstå varför människor mår dåligt i samhället.

III. Efter den kritiska händelsen

Ingen av informanterna berättade att de gjorde så stora förändringar utseendemässigt eller hur de pratade eller förde sig under eller efter vändpunktsprocessen. De trodde heller inte att barn, sambo eller andra närstående såg någon skillnad på dem. Informanterna berättade att de fick stöd av föräldrar och make/maka att ta nya beslut och söka vidare till studier eller annat arbete. Informanterna berättar något skilda berättelser gällande arbetskamrater. Några av informanterna berättade att det inte umgicks så mycket med arbetskamraterna på fritiden, vilket gjorde att de hade andra vänner som de umgicks med och som fanns kvar trots nedläggningsbeskedet och den nya sysselsättningen.

Flera av informanterna berättade att de umgicks med arbetskamrater även på fritiden när de arbetade på Electrolux, men att de fick nya vänner i och med den nya sysselsättningen. Lars berättade att han och några arbetskamrater regelbundet försökte hålla kontakten med varandra, men det upphörde efter en tid. De flesta av informanterna träffade någon från Electrolux den närmaste tiden efter nedläggningen men det rann ut i sanden.

Återkommande teman i slutet av varje intervju var berättelser om de sista dagarna i fabriken och hur informanternas fortfarande kan tänka på Ungern och ungrarna som fabriken kom att flyttas till. Rolf berättar att han tänker på ungrarna som kom till Sverige och hämtade alla produktionslinor och vad som hände med dem. Han tänker också på några han kände som flyttade från Västervik efter nedläggningsbeskedet och att han saknar blandningen av människor som fanns på Electrolux, blandningen av gamla och unga, och hur alla tänkte olika och att det var något positivt.

Lotta berättar att hon åkte till Ungern för att hjälpa till så att de kom igång i den nya fabriken, och hur arbetskamraterna reagerade på att hon skulle åka. Många var arga och bittra och såg henne som en svikare. Idag förstår hon den psykologiska processen och varför hennes arbetskamrater reagerade som de gjorde, men att hon då var lite ledsen över deras reaktion.

Michaela: Var det nära arbetskamrater också som reagerade kritiskt till att du åkte till Ungern?

Lotta: Ja, från början var det min arbetsledare som ehh han blev tillfrågad om han ville åka till Ungern och det ville han men han krävde för mycket i ersättning och då kom de till mig och frågade. Jag hade ju som villkor att om jag kulle åka så skulle jag ha med mig den och den och det fick jag alltså - jag ville välja vem jag skulle åka med, de godkände det och det var inte populärt hos min arbetsledare. Och visst man har trampat folk på tårna i och med det här och det blev tumult lite.

Michaela: Något du tänker på idag?

Lotta: Näe, idag är det bara det positiva. Och vi hade mycket roligt när vi var i Ungern. Det var roligt. Det var min syster en av dem som jag fick med och en annan kvinnlig kollega. Men vi hade trevligt, men det var inte så roligt att

lämna familjen så länge. Jag sa att högst en vecka åker jag men så blev det tio dagar.

Både Lars och Allan berättar hur de tog emot personal från Ungern som gick bredvid dem i fabriken, och att ungrarna inte kunde mycket när de kom så de fick visa allt. Både Lars och Allan berättar att det till en början kändes konstigt att berätta allt de visste och att de fick ”avslöja” tricks och knep med maskinen som tagit dem flera år att utveckla och så skulle någon få det serverat.

Lars: Ja det är konstigt hur det blev. Electrolux gick bra och vi var duktiga. Innan vi skickade alla maskiner till Ungern fick vi avautomatisera allt, för de i Ungern inte kunde det vi kunde. Så på den linan jag stod var jag själv med mina arbetsuppgifter och en robot kunde göra en uppgift, i Ungern skulle de vara sju åtta personer det en person gjorde här. Och ändå menar de att deras arbetskraft var billigare än vi i Västervik. Det förstår inte jag.

Michaela: Ulla finns det något mer du vill berätta?

Ulla: Man har ju varit förbannad emellanåt. Inte nu kanske. Men för några år sedan då kunde jag bli ganska arg när man tänkte på hur man blev behandlad. Ja det var ju, det är ju ljusa minnen från Lux alltså men när man börjar tänka på hur de la ner det då blir man förbaskad alltså. Hur de skötte det här.

Lena berättar att hon träffar gamla arbetskamrater ibland på gemensamma fester, de pratar då om minnen och tänker positivt tillbaka. Lena berättar att hon även tänker på vad som hände med alla, de som inte lärt sig svenska under de 20 år som de arbetade på Electrolux, vad gör de idag? Vidare berättar Lena att hon åkte till Ungern för att spela in ett tv-program om hur Ungern ”tog” deras fabrik, hon såg då att nedläggningen och flytten gav något positivt för ungrarna även om tv-programmet ville vinkla flytten som något negativt.

Lena: Jag var ju med ner till Ungern, dit där jobbena gick så var jag med i tv. Och det var ju ganska intressant, vi var tre, fyra stycken som skulle åka. Det var Kunskapskanalen som skulle spela in. Ehh så skulle vi åka ner till Ungern och besöka bland annat fabriken där de gör dammsugarna nu. Men när det väl kom till kritan så var det bara jag som skulle åka.

Michaela: Så du åkte själv?

Lena: Ja, jag tillsammans med ettamerateam, det var en kameraman och en reporter, så vi var totalt tre stycken. Där ville de fokusera på det negativa och ha fokus på att ”de tog våra jobb” och att de var elaka, eller elaka sa de inte men att det var deras fel att de la ner här. Så det är så olika vinkling på hur man ser på det. Jag tyckte ju inte att det var negativt eftersom jag ville från Lux, men det kunde jag ju inte stå där och säga.

Michaela: Men det var så programmet presenterades?

Lena: Ja det var så de visade det.

Michaela: Var du alltså där när hela produktionen hade flyttat och fabriken var igång.

Lena: Ja, men vi fick inte gå in där de gjorde dammsugare utan vi fick gå in i en fabrik där de gjorde kylskåp.

Michaela: Jaha, det var ju inte samma sak.

Lena: Nae, vad vi gjorde där vet jag inte. Men jag träffade också stadens borgmästare och så var jag hemma hos en kvinna som jobbade där så hon var hemma och bjöd på mat och berättade hur jobben kom till staden och hur hon fått jobbet.

Michaela: Visste hon att fabriken hade legat i Sverige och Västervik?

Lena: Oja, hon hade fått en ganska grundlig beskrivning och förstod hur allt hade gått till.

Michaela: Det är ju ett ganska fint slut för din era på Electrolux ändå, att se vem som nu utför dina arbetsuppgifter i ett annat land.

Lena: Ja, att se att nedläggningen och flytten gjorde nytta för någon annan.

IV. Reflektion och analys kring vändpunktens påverkan på livsformen

I denna studie där vändpunkten är ofrivillig har jag betraktat vändpunktsprocessen som en hållpunkt då informanterna i denna studie stannat upp och aktiverat en ny riktning i livet. Jag kan i informanternas berättelser känna igen två av de huvudvarianter av vändpunkter som Fuchs Ebaugh (1997) beskriver, ursäkter och tidsrelaterade faktorer.

Flera av informanterna i studien berättar att de inte trivdes på Electrolux och att de under en tid ville lämna fabriken, men att det hela tiden funnits ursäkter eller inte något riktigt skäl som gjort att de inte tagit tag i saken. För dessa informanter kom nedläggningsbeskedet som en hjälp eller som en *ursäkt* för att kunna lämna fabriken. De behövde inte ta fullt ansvar för att de lämnade fabriken utan de kunde hänvisa till att något faktiskt hände som gjorde att de var tvungna att lämna, en vändpunkt. Dessa ursäkter återfinns även i den typ av vändpunkt som kallas tidsrelaterade faktorer. Något som flera av informanterna uttryckte var att de ibland ville lämna Electrolux för att testa något annat, de var medvetna om att tiden gick och att de bara blev äldre och mer oattraktiva på arbetsmarknaden. *Den tidsrelaterade faktorn* handlar om att vändpunkten snart måste tvingas fram av individen (Fuchs Ebaugh 1997).

Den *struktur* som informanternas berättelser är uppbyggda kring gällande vändpunktsprocesser handlar om berättelser gällande livet före, under och efter vändpunkten, där vardagen är

återkommande teman och element. Vardagen var för de flesta av informanterna så välbekant och självklar under tiden på Electrolux att de inte reflekterade över den. För att få syn på vardagen behövdes den göras främmande. När nedläggningsbeskedet kom, innebar detta en vändpunkt. Det var just där, i vardagen och bland rutinerna, som det oförutsedda inträffade (Ahrne 1981). I och med att informanterna i denna studie har delat en roll och identitet med många andra i samma roll, försvann en viktig social arena för detta i och med nedläggningen. Denna sociala arena var de tvungna att hitta på andra ställen. Att få bekräftelse och stöd av viktiga närstående personer är under en vändpunktprocess viktiga element, något som informanterna återkom till i sina berättelser. Byte av vänskapliga relationer är ett annat steg i denna vändpunktprocess som också blev en anpassning som informanterna blev tvungna att göra i och med en ny social arena att vistas på (Fuchs Ebaugh 1997). Hanteringen av resurserna från sin gamla roll var för vissa informanter svårt, eftersom en händelse eller situation kunde vara förknippat med starka känslor från sin gamla identitet. Informanternas berättelser organiseras på så sätt att de berättar om livet före, under och efter vändpunkten, där social identitet är ett återkommande tema och element berättelserna igenom, även om informanterna själva inte benämner vändpunkten i dessa termer.

Den *funktion* som berättelsen har för informanterna är att de använder berättelsen för att beskriva hur deras sociala sammanhang påverkades av vändpunkten, främst på hemmaplan. Flera av informanterna använde berättelsen för att beskriva hur vändpunkten påverkade hela deras livsform, identitet och vardag. Detta kan förstås utifrån att informanterna skapade sig goda förutsättningar för att motverka ett utanförskap, som arbetslöshet kan komma att leda till. Informanternas självförtroende växte genom delaktighet och ansvar, de skapade resurser som arbete, boende och försörjning, vilka enligt Hedin (2006) är av allra största vikt för en lyckad förändring/vändpunktprocess. För att åstadkomma positiva vändpunkter i en individs liv krävs att flera olika faktorer så som god självkänsla, delaktighet och arbete, samverkar gynnsamt med varandra (Frigyes 2013).

Epifanier/vändpunkter förekommer i större historiska, institutionella och kulturella arenor som omringar individens liv. Livet är på så sätt skapat av nyckelvändpunkter eller händelser. Dessa händelser lämnar permanenta spår, vare sig de syns eller inte (Denzin 1989a). Informanternas berättelser visar att identitet utvecklas genom att människor ingår i olika relationer som förmedlar bestämda former av erkännande. De identiteter som informanterna utvecklade är resultat av processer där individen erkänns i sina sociala omgivningar. Utgångspunkten för min studie har varit att identiteter inte är fasta och på förhand givna. Beroende på situationen växlar och förändras identiteten och sammanhanget får betydelse för hur den sociala identiteten uppfattas. Detta gör att byte av arbetsplats/sysselsättning, vänskapliga relationer, arbetstider och synen på sig själv påverkar den sociala identiteten.

Slutsatser

Avsikten med detta avsnitt är att föra en resultatdiskussion som svarar upp till studiens frågeställningar enligt de teoretiska ståndpunkter som föreligger.

Studiens första fråga handlar om vad som händer när människor ställs inför en uppsägning, en ofrivillig förändring av sin livssituation. Genom studiens samlade empiriska och teoretiska analyser går det att dra slutsatsen att en ofrivillig förändring av livssituationen genom uppsägning leder till omorientering av livet. Om individen har betydelsefulla andra i sin omgivning som kan ge bekräftelse och erkänna individen samt att individen själv anammar aktiveringsstrategier så är den ofrivilliga vändpunkten i huvudsak inte så smärtsam eller omvälvande. Det som händer när människor ställs inför en ofrivillig förändring av livssituationen kan i huvudsak sammanfattas som att de accepterar förändringen och vidtar de åtgärder som gäller i rådande samhällskontext. Möjliga strategier för att hantera vändpunkten aktiveras. De erfarenheter som informanterna har delat med sig av genom berättelser har strukturerats av mer eller mindre medveten regi. Den komplicerade och långsiktiga förändringsprocessen som informanterna berättat om kan nu i efterhand ha gett dem en meningsfull ordning som betyder något för identitetskänslan. Berglund (2007) menar att vändpunktsberättelser är ett sätt för individen att framhäva sitt eget inflytande över viktiga skeenden och logiskt ge ett meningsinnehåll i livsberättelsen.

Studiens andra fråga handlar om vilka strategier som utvecklades för att hantera situationen (en ofrivillig förändring av livssituationen). De strategier som informanterna utvecklade handlade om att se nedläggningen som en chans till förändring, en möjlighet. De möjligheter som informanterna såg i vändpunkten var att de fick tillfälle att prova en ny arbetslivsriktning, ta chansen till vidare studier, avkoppling och pension eller till att utveckla en ny identitet. Även om vändpunkten i stunden kunde upplevas som oroväckande och främmande var denna känsla inte långvarig. Trots att den nuvarande livsformen i huvudsak innefattar försämrade arbetstider, försämrade möjligheter till ledighet, mindre fritid och lägre lön jämfört med livsformen som rådde under Electroluxtiden så är informanterna nöjda med sin livsform idag. Det finns inte mycket de kan eller vill ändra på. Vad detta beror på kan ha med ålder, identitet och livsform att göra eller utifrån förhållandet mellan strukturella villkor och individuella problemlösningar.

Samtliga informanter ser positivt tillbaka på Electrolux och majoriteten tror att de idag hade arbetat kvar om fabriken funnits kvar. Arbetet där innebar att livsformen hade en bättre balans och ett större sammanhang mellan arbete, fritid och familjeliv.

Genom att ställa de teoretiska modellerna i relation till det empiriska materialet och låta dessa växelspela framträder ytterligare en dimension. Detta handlar om den vändpunktsprocess som växer fram i tre steg genom informanternas berättelser. Informanternas livsberättelser handlar om livet före, livet under och livet efter den kritiska händelsen (Denzin 1989a). Hur en individ ser på detta har bland annat att göra med i vilken livsform individen lever, hur

vardagslivet är uppbyggt och hur individen identifierar sig i sitt sammanhang.

De flesta informanter i denna studie har bytt arbetslivsriktning, vilket har föranletts av vidareutbildning, medan några arbetar kvar inom samma område, de har behållit sin tidigare livsform, arbetarlivsform, där arbete och fritid är relativt tydligt separerade, där lönen är den huvudsakliga meningen med arbetet och det som skapar förutsättning för en meningsfull och aktiv fritid (arbetet medlet och fritiden är målet). En informant har gjort ett skifte, där händelsen med nedläggning innebar en vändpunkt i livsform, från en arbetarlivsform till att ha utvecklat en livsform som bär karaktären av karriärlivsform, där gränsen mellan arbete och fritid är mer tydlig, där arbetet ger mening i sig och där arbetet är både mål och medel.

Diskussion

Denna studie handlar om hur en ofrivillig uppsägning blir en vändpunkt i livet och hur detta i sin tur påverkar vardagslivet och den sociala identiteten. Detta kapitel består av tre delar. I den första delen diskuteras studiens syfte och frågeställningar med utgångspunkt i det samlade materialet. I den andra delen diskuteras hur *Electroluxfallet* kan ses i ett större sammanhang där strukturella förändringar får konsekvenser för den enskilda individen samt vilken betydelse studien kan ha ur ett samhällsperspektiv. I den tredje och sista delen förs ett resonemang om förslag på vidare studier inom samma område/fält.

Diskussion kring syftets uppfyllande

Det fokus jag haft under studien, *vad händer med människor som ställs inför en vändpunkt*, gör att jag utöver studiens syfte även varit tvungen att förstå något om fenomenen runtomkring detta fokus. Detta har gjorts i förhållande till begreppen livsform, vändpunkt, vardagsliv och social identitet. Studier av tidigare forskning, teorier i litteraturen och val av teoretiska analysverktyg som antas vara relevanta har lett till teoretiska antaganden om undersökningsobjektet. Detta har i sin tur möjliggjort upptäckande av mönster i den empirin som jag samlat in som annars inte kunnat upptäckas. Det betyder att den forskningsprocess som jag bedrivit har kännetecknas av en växling mellan tidigare forskning, teori och empiriska data där alla dessa komponenter har påverkat varandra och lett fram till metodologiska val, resultat och analys (Alvesson & Sköldberg 2008) och i sin tur att studiens syfte har uppfyllts.

Informanterna i min studie valde inte själva att bli uppsagda, de ställdes inför en ofrivillig vändpunkt i livet, men likväl så var de tvungna att förhålla sig till detta faktum och betydelsen för hur manifesta och latent funktioner av arbetet påverkade dem i vardagen, i den pågående livsformen och för den sociala identiteten. De var också tvungna att inta olika handlingsstrategier för att hantera vändpunkten. Att en ofrivillig vändpunkt påverkar vardagslivet och identiteten för den enskilda individen är ett faktum, *hur* denna påverkan ser ut har i denna studie konstaterats se olika ut beroende på den livsform som individen lever i. De slutsatser som studien visar på är att en ofrivillig förändring av livssituationen genom uppsägning leder till omorientering av livet. De strategier som utvecklas för att hantera situationen handlar om att se nedläggningen som en chans till förändring, en möjlighet.

Studiens betydelse i en samhällskontext

Ur ett samhällsperspektiv har det varit intressant att studera ofrivilliga vändpunkter i livet med hjälp av livsformer, eftersom livsformer hjälper människan att analysera och beskriva förändringar på olika nivåer i samhället. Livsformer klargör hur individer formar sitt liv i förhållande till varandra, till den lokala arbetsmarknaden och till den lokala välfärdsstaten. Livsformen kan säga något om förhållandet mellan strukturella villkor och individuella problemlösningar (Bäck-Wiklund & Lindfors 1990).

Fallet Electrolux är inte på något sätt unikt utan fabriksnedläggelser sker över hela Sverige. Det unika med denna studie är dock att en fabriksnedläggelse har belysts utifrån en ofrivillig vändpunkt med fokus på livsformer, och genom detta gett några av de före detta anställda på Electrolux möjligheten att berätta sina livsberättelser kring detta. Nu vet vi lite mer om vad som hände med de som blev uppsagda på Electrolux i Västervik, vad livet tog för vändning och hur deras vardagsliv ser ut idag.

Förslag på vidare studier

Under forskningsprocessen har jag haft tankar och idéer kring hur en ny studie skulle kunna genomföras. Det handlar inte nödvändigtvis om att hitta andra centrala utgångspunkter utan snarare om att fördjupa perspektivalet kring livsform och vändpunkt. Hur hade informanter med helt andra livsformer än de undersökta hanterat vändpunkten, så som funktionsnedsatta, ensamstående småbarnsföräldrar eller nyanlända med svårigheter för det svenska språket? Det handlar då om att följa flera grupper av "Luxare" och hålla fokus på skilda livsformer och vardagsliv på gruppnivå snarare än på individnivå. En annan studie skulle kunna hålla ett samhällsfokus och studera vad som hände med staden Västervik efter att ha förlorat sin största privata arbetsgivare.

Referenser

- Ahlberg, J. (2008). *Efter kärnfamiljen. Familjepraktiker efter skilsmässa*. Västra Frölunda: Intellecta Infolog.
- Ahlstrand, R. (2006). *Strategier i tiden. En studie av telekomföretaget Ericssons nedläggningar i Norrköping och Linköping*. Sociologiska institutet Lunds universitet. Tillgänglig: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:237362/FULLTEXT01.pdf>
- Ahrne, G. (1981). *Vardagsverklighet och struktur*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Alvesson, M. & Skoldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion : vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod. 2.*, [uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Ardelius, H. (1979). *Strukturomvandling och sysselsättning. Praktikfallet SSAB*. Stockholm. Arbetslivscentrum.
- Asplund J. (1987). *Det sociala livets elementära former*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Berglund, SA. (2007). *Vändpunkter och förändringsprocesser – en treårig uppföljning av ungdomar från YAR-projektet i Borlänge*. Umeå universitet. Institutionen för socialt arbete. BRÅ – Brottsförebyggande rådet. Tillgänglig:http://www.bra.se/download/18.760f410713455c50f3780003370/1327396013574/2005_0193_YAR_Youth_at_risk_Ume%C3%A5_universitet.pdf. Hämtad 2014-04-15.
- Bolinder, M. (2006). *Handlingsutrymmets betydelse för arbetslösas upplevelser; handlingsstrategier och jobbchanser*. Hämtad 2013-10-30. Tillgänglig: <http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:144134/FULLTEXT01.pdf>
- Boström, G. (red.) (1996). *Arbetslöshet, folkhälsa och välfärd – budskap, sammanhang, följder, utvägar*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.
- Bäck-Wiklund, M., Nilsson, A. & Rundblad, B. (1975). *Företagsnedläggningars konsekvenser för personalen – läget för de anställda vid Jössefors Bruk ca ett år efter nedläggningen. Delrapport 6: Från brukssamhälle till tätort. En studie om social förändring*. Stockholm: PA-rådets offsettryckeri.
- Bäck-Wiklund, M. & Lindfors, H. (1990). *Landsbygd, livsform och samhällsförändring*. Göteborg: Daidalos.
- Dahlborg Lyckhage, E. (2006). *Dags för uppsats*. Lund: Studentlitteratur.
- Daun, Å. (1974). *Upp till kamp i Båtskärsnäs - en etnologisk studie av ett samhälle inför industrinedläggelse*. Prisma/ Föreningen Verdandi.
- Denzin, K. N. (1989a). *Interpretive interactionism*. London: SAGE Publications: Applied Social Research Methods Series. Vol. 16.
- Denzin, K. N. (1989b). *Interpretive biography*. London: SAGE Publications: Qualitative Re-

search Methods Series. Vol. 17.

Ebaugh, F. H. R. (1997). *Becoming an Ex, The Process of Role Exit*. Chicago: University of Chicago Press.

Frigyes, I. (2013). *Vändpunkter – undervisning mot utanförskap*. Stockholm: Ord & Form.

Grenness, T. (2005). *Hur kan du veta om något är sant?* Malmö: Liber.

Hansson, R. (1976). *Friställd – en studie av konsekvenserna för det anställda vid två företagsnedläggningar*. Stockholm: Akademilitteratur.

Hedin, UC., Herlitz, U. & Kuosmanen, J. (2006). *Exitprocesser och empowerment. En studie av sociala arbetskooperativ inom Vägen ut-projektet*. Kriminalvårdens forskningskommitté, Rapport 19. Stockholm: Kriminalvården.

Hydén, LC. & Hydén, M. (1997). *Att studera berättelser - Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*. Stockholm: Liber.

Jahoda, M. (1982). *Employment and unemployment. A social-psychological analysis*. Cambridge: Press syndicate of the University of Cambridge.

Jakobsen, L. (1999). *Livsform, kön och risk. En utveckling och tillämpning av realistisk livsformsanalys*. Bjärnum: TA-tryck.

Jakobsen, L. & Karlsson J. (1993). *Arbete och kärlek. En utveckling av livsformsanalys*. Lund: Arkiv Tryck Studentlitteratur.

Jenkins, R. (2008). *Social identity. 3.ed.* London: Routledge. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.dawsonera.com.ezproxy.server.hv.se/depp/reader/protected/external/AdvanceSearch.html>.

Johansson, A. (2005). *Narrativ teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, S. (2007). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Meeuwisse, A., Swärd, H. & Eliasson-Lappalainen, R. (red.). (2008). *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur och kultur.

NE (2014). Tillgänglig: http://www.ne.se.ezproxy.server.hv.se/sve/v%C3%A4ndpunkt?i_h_word=v%C3%A4ndpunkt. Hämtad 2014-04-15.

Piippola, S. (2010). Arbetslinjen – social trygghet eller risk? *Socialvetenskaplig tidskrift nr 3-4*.

Rantakeisu, U. (2002). *Arbetslöshetens olika ansikten – fyra studier om arbetslöshetens sociala och hälsomässiga yttringar*. Karlstad: Universitetstryckeriet.

Taylor, C. (1994). *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*. Göteborg: Daidalos AB.

VT (2005b). *Electrolux i Västervik 1946-2005*. Hämtad 2014-02-22. Tillgänglig: <http://www.evagun.se/texter/reportage/lux/luxhistoria1.html>

VT (2005c). *Electrolux sista år i Västervik. Slutet på historien om dammsugarfabriken*. Hämtad 2014-02-22. Tillgänglig: <http://www.evagun.se/texter/reportage/lux/luxhistoria2.html>

Bilagor

Bilaga 1, Informationsbrev

Hej!

Jag heter Michaela Ericsson och studerar socialt arbete och socialpedagogik på magisternivå på Högskolan Väst, jag studerar på distans på Campus här i Västervik. Mitt program tillhör institutionen för individ och samhälle. Jag har påbörjat mitt examensarbete vilket innebär att skriva en uppsats. Syftet med min studie är att fördjupa kunskapen om hur en ofrivillig vändpunktsprocess (uppsägning/nedläggning) gestaltar sig i människors liv samt hur denna vändpunkt påverkar livsformen (vardagsliv och identitet). Vad hände med några av de människorna som arbetade på Electrolux efter nedläggningen 2004. Hur tog livet vändning?

Min önskan är att genom en intervju få ta del av dina erfarenheter och tankar kopplat till nedläggningen av Electrolux och höra hur ditt liv påverkades och tog vändning. Intervjun kommer att utgå från några förutbestämda frågor men kommer att vara ett fritt samtal som du har möjlighet att påverka. Intervjuerna kommer att spelas in, endast för uppsatsskrivandet, vilket innebär att det bara kommer att vara jag som lyssnar på inspelningarna. Det innebär också att det inspelade materialet kommer att raderas när uppsatsen är klar. Intervjun kommer att ta cirka 90 minuter och du bestämmer själv vart du vill att vi träffas för att genomföra intervjun.

All information som jag inhämtar kommer att behandlas konfidentiellt och all information kommer att avidentifieras. Resultatet presenteras på ett sätt så att utsagor och svar från enskilda intervjupersoner inte kan identifieras.

Med vänlig hälsning

Michaela Ericsson (mobilnummer)

Magisterstudent

Högskolan Väst

michaela.ericsson@student.hv.se

Bibbi Ringsby-Jansson (mobilnummer)

Handledare, Universitetslektor, Prefekt

Högskolan Väst

bibbi.ringsby-jansson@hv.se

Samtyckesformulär

En studie om hur uppsägning leder till en ofrivillig vändpunkt i livet och hur detta påverkar livsformen och identiteten.

Jag bekräftar att jag muntligen och skriftligen informerats om studien. Jag har haft möjlighet att ställa frågor om studien och få dem besvarade. Jag ger mitt samtycke till att delta och jag är medveten om att deltagandet är frivilligt och att jag när som helst, utan att ange orsak kan avbryta mitt deltagande

Namn

Ort, datum

Intervjuguide

Jag vill fördjupa kunskapen om hur en ofrivillig vändpunktsprocess (uppsägning/nedläggning) gestaltar sig i människors liv samt hur denna vändpunkt påverkar livsformen (vardagsliv och identitet).

• 1. Inledning

- Hälsa välkommen och presentera mig och syfte med studien och intervjun.
- Informera om de etiska riktlinjerna som jag utgår från i intervjun och under arbetet.
- Anonymitetsskydd, jag kommer inte att nämna några verkliga namn i rapporten.
- Ingen annan än jag och min handledare kommer att få lyssna på det inspelade materialet.
- Informanten väljer själv om han/hon vill hoppa över en fråga.
- Inhämta mailadress om de vill ta del av uppsatsen när den är klar.

• 2. Electrolux

- Hur såg ditt arbete ut på Electrolux? Vad gjorde du där?
- Hur länge arbetade du där?
- Hur reagerade du på nedläggningen?
- Hur såg ditt liv ut när nedläggningen/förändringen kom? Boende, familj, inkomst, fritid och sysselsättning, socialt nätverk, hälsa?
- Hur förändrades ditt vardagsliv?

• 3. Vändpunkt

- Vilka var de mest uppenbara skillnaderna i vardagen som du ställdes inför efter vändpunkten? Möjligheter/svårigheter

- Förändrade du dig på något sätt efter vändpunkten? Utseendemässigt, hur du pratade eller förde dig? Möjligheter/svårigheter
- Förändrade du dig på något annat sätt? Hur du tänkte på dig själv, ditt liv, din omgivning eller framtid? Möjligheter/svårigheter
- Hur öppen kunde du vara för din omgivning kring den vändpunkt som ägt rum? Möjligheter/svårigheter
- Bytte du vänskapliga relationer/ socialt nätverk efter vändpunkten? Möjligheter/svårigheter
- Hur ser på dig själv idag jämfört med när du arbetade på Electrolux? Möjligheter/svårigheter
- Hur skulle du bedöma din livssituation? Om du hade fått göra om något, vad hade det varit?
- Hur upplever du tillhörighet i den umgängeskrets/arbetsplats som du nu tillhör?

• 4. Livsform (identitet och vardagsliv)

- Kan du berätta om dig själv? Vad har påverkat dig till att bli den du är? (familj, uppväxt, umgängeskrets, värderingar, specifika händelser, skolgång/utbildning, förebilder)
- Känner du att någon specifik händelse i ditt liv har påverkat dig i endera riktning och format dig till den du är?
- Hur skulle du beskriva ditt arbete idag och din syn på arbete?
- Hur skulle du beskriva din hem- och familjesituation?
- Hur skulle du beskriva ditt boende/ din boendeform?
- Hur skulle du beskriva din ekonomiska situation?
- Hur skulle du beskriva din fritid och det du sysselsätter dig med när du inte arbetar?
- Hur skulle du beskriva ditt sociala nätverk?
- Hur skulle du beskriva din hälsa och välbefinnande?

• 5. Arbetslöshet efter uppsägning/nedläggning

- Vad har arbetet för funktion för dig?
 - Struktur åt vaken tid

- Erfarenheter och kontakter med människor utanför den egna familjen
- Mål och avsikter förankrade i ett kollektiv
- Status och identitet
- Regelbunden aktivitet (arbets fem latent funktioner)
- Vilken syn har du på arbetsmarkanden? Vad innebär arbete för dig?
- Hur gick du tillväga för att bli anställningsbar/eftertraktad på arbetsmarknaden efter uppsägningen/nedläggningen?

• 6. Avslutning

- Hur ser du på framtiden? Vad vill du uppnå?
- Är det något av det vi pratat om som du vill ta bort eller ändra?
- Är det okej att jag kontaktar dig på nytt om jag behöver ställa någon ytterligare fråga?

Michaela Ericsson är magister i socialt arbete och arbetar på Campus Västervik som forsknings- och utvecklingsstrateg sedan 2016. Hennes huvudsakliga strategiska arbete handlar om att tillgängliggöra forskning i landsbygdskommuner med ett fokus på social hållbarhet.

Den här studien handlar om personer som under en stor del av sitt yrkesverksamma liv arbetade på dammsugarfabriken Electrolux i Västervik, och som plötsligt ställdes inför en ofrivillig vändpunkt, fabriken skulle läggas ned och flyttas till Ungern.

Det huvudsakliga syftet med studien är att undersöka hur en ofrivillig uppsägning påverkar vardagslivet och identiteten för den enskilda individen. Vidare är syftet att se hur händelser av det här slaget kan förstås med utgångspunkt i begreppet vändpunkt. Studiens frågeställningar utgår från vad som händer när människor ställs inför en uppsägning, en ofrivillig förändring av sin livssituation samt vilka strategier som utvecklas för att hantera situationen.

Studien innefattar sju olika livsberättelser som bidrar till kunskap kring utvecklandet av strategier för att hantera ett nedlägningsbesked för den enskilda individen. Berättelserna innehåller också positiva minnen om livet före, livet under och livet efter den kritiska händelsen.

www.campusvastervik.se
campus@vastervik.se